

**МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ
“ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ БОҲТАР БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ”**

**СУД 338.4 (575.3)
ТДУ-65.8 (2 тоҷик)
Н-20**

Бо ҳуқуқи дастнавис

НАИМЗОДА НАСИМҶОН ҚУДРАТУЛЛО

**ТАКМИЛИ ТАЪМИНОТИ ИТТИЛООТИИ ТАШКИЛИ
ХИЗМАТРАСОНИҲОИ САЙЁҲӢ**

(дар асоси маводҳои вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ
аз рӯи ихтисоси 08.00.04 – Иқтисодиёти соҳавӣ
(08.00.04.06 - Иқтисодиёти соҳаи сайёҳӣ)

Душанбе – 2023

Диссертатсия дар кафедраи менечмент ва ташкили сайёҳии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав иҷро гардидааст.

Рохбари илми: **Умаров Хочамаҳмад** - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи географияи иқтисодӣ ва сайёҳии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ: **Шаропов Фарҳод Разоқович** доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи бизнеси сайёҳӣ, рекреатсия ва меҳмондорӣи Донишгоҳи байналмилалӣи сайёҳӣ ва соҳибкорӣи Тоҷикистон

Бобозода Афзалшоҳи Олимҷон - номзоди илмҳои иқтисодӣ, и.в.дотсенти кафедраи идораи молияи давлатӣи Академияи идоракунии давлатӣи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муассисаи пешбар: Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия рӯзи 28 ноябри соли 2023, соати 13⁰⁰ дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионӣи 6D.КOA-063 назди Донишгоҳи байналмилалӣи сайёҳӣ ва соҳибкорӣи Тоҷикистон (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734055, ш. Душанбе, х. Борбад, 48/5) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхонаи илмӣи Донишгоҳи байналмилалӣи сайёҳӣ ва соҳибкорӣи Тоҷикистон ва тавассути сомонаи www.iutet.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат _____ соли _____ тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣи шӯрои диссертатсионӣ, номзоди илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Исмоилов А.А.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар давраи соҳибистиқлолии мамлакат соҳаи сайёҳии кишварамон тадричан инкишоф ёфта, айни ҳол дар марҳалаи нави рушд қарор дорад. Вобаста ба талаботи замони муосир дигаргуншавии бозорҳои сайёҳӣ зарурати таҳияи дурнамо ва омӯзиши соҳаи мазкур ба миён омада, пайваста бо таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ бунёди индустрия ва инфрасохтори сайёҳӣ ба яке аз бахшҳои босуръат рушдбандаи иқтисоди миллӣ табдил ёфтааст. Индустрияи сайёҳӣ ҳамчун ҷузъи самарабахши иқтисодӣ ва таъмини рақобатпазирии рушди сайёҳӣ дар ҳалли масъалаҳои рушди минтақавӣ, истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ, ҳифзи ёдгориҳои меросӣ, таърихӣ фарҳангӣ кумак расонида, ҳамчун омили таҳкимбахши беҳдошти ҳаёти иҷтимоии мардум баромад менамояд.

Дар Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон (23.12.2022) таъкид шудааст: “Барои таъмин намудани рушди минбаъдаи соҳаи сайёҳӣ зарур аст, ки Кумитаи рушди сайёҳӣ корро ҷиҳати зиёд кардани номгӯи хизматрасониҳои сайёҳӣ, баланд бардоштани сатҳу сифати хизматрасониҳо дар соҳа, роҳандозии васеи сайёҳии табобатӣ, экологӣ ва кӯҳнавардӣ густариш бахшад. Дар ин раванд, бояд ба масъалаҳои идома додани бунёди инфрасохтори сайёҳии ба стандартҳои ҷаҳонӣ ҷавобгӯӣ, ташаккули бренди миллии фарогири имкониятҳои сайёҳӣ ва муаррифии он дар арсаи ҷаҳонӣ диққати ҷиддӣ дода шавад”.¹

Шомил намудани фаъолияти субъектҳои соҳаи сайёҳӣ ва хизматрасониҳои он ба бозори хизматрасонии сайёҳии ҷаҳонӣ яке аз самтҳои афзалиятноки рушди минбаъдаи мамлакат, аз он ҷумла унсури иқтисоди сабзи он маҳсуб ёфта, ин раванд аз иқтисодии захиравии соҳаи сайёҳӣ, ҷобачокунӣ ва таъмини самаранокии фаъолияти хизматрасонии сайёҳӣ вобаста мебошад. Маълум аст, ки соҳаи сайёҳӣ дар замони муосир яке аз самтҳои сердаромадтарини иқтисодиёт ба ҳисоб рафта, дар таъмини шуғл ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардум нақши муҳим дорад.

Соҳаи сайёҳӣ дар марҳилаи нави рушди худ бояд вазифаи муҳими худро дар баланд бардоштани мавқеи байналмилалӣ мамлакат ва муаррифии он дар ҷаҳон ба иҷро расонад. Ин амал тавассути баррасиву пешниҳоди маҳсулоту хизматрасониҳои босифати сайёҳӣ ба бозори ҷаҳонии ин навъи хизматрасониҳо тавассути бизнеси электронӣ сурат мегирад. Танҳо мавҷуд будани захираҳои фаровони сайёҳӣ дар мамлакат наметавонад боиси ҷалби сайёҳони сершумор гардад. Дар воқеъ, Ҷумҳурии Тоҷикистон мамлакатаи дорои объектҳои беназири сайёҳии замони муосир мебошад, зеро дар ҳудуди он мероси бузурги фарҳангӣ таърихӣ, мавқеи ҷуғрофӣ мусоид, манзараҳои гуногуни табиӣ, минтақаҳои фароғатӣ, олами наботот ва ҳайвонот ҷой гирифтаанд. Муаррифии он бо истифода аз татбиқи технологияҳои рақамӣ ва фаъолияти ширкатҳои сайёҳӣ бо мақсади низоми иттилорасонии соҳа

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.12.2022 [манбаи электронӣ]. URL: [http:// president.tj/node/29823](http://president.tj/node/29823) (санаи истифодабарӣ: 24.04.2023)

метавонад рушди бозори хизматрасониҳои сайёҳии мамлакат, иқтисодиёти соҳаи сайёҳӣ ва индустрияи онро таъмин намояд. Аз ин ҷост, ки рушди хизматрасониҳои сайёҳӣ бо рушди хизматрасониҳои иттилоотӣ, ки бевосита ҷузъи муҳими маҳсулоти сайёҳиро ташкил менамояд, вобастагии мустақим дорад. Яъне, мавқеи захираҳои иттилоотӣ оид ба идоракунии хизматрасониҳои сайёҳӣ нақши калидӣ дорад. Маҳз ба ҳамин алоқамандӣ дар адабиёти иқтисодии ватанӣ доир ба сайёҳӣ, ба назари мо, дар майдони таҳқиқоти илмӣ кам диққат дода шудааст. Бинобар ин, масъалаи мазкур сабаби интихоби мавзуи таҳқиқот ва мубрамияти он гаштааст. Такмили механизмҳои асосии таъминоти иттилоотии ташкили равандҳои пешбурди хизматрасонии сайёҳӣ, пеш аз ҳама, сохтори ташкилӣ ва иқтисодии фаъолияти Марказҳои иттилоотии сайёҳӣ (МИС) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳо далели мубрам будани мавзуи таҳқиқ мебошад.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Асосҳои назариявӣ ва амалии такмил ва рушди соҳаи сайёҳӣ ва таъмини муҳити иттилоотии он дар асарҳои муаллифони хориҷӣ Шарафутдинов В.Н., Амирханов М.М., Александрова А.Ю., Аврах Ю.И., Астахова М.И., Драчев Е.Л., Кварталнов В.А., Романова Г.М., Нубарян Г.Д., Соколова М.В., Татаринов А.А., Черевичко Т.В., Яковенко Г.В. ва дигарон инъикос ёфтаанд.

Ба масъалаҳои марбут ба ҷараён ва рушди инфрасохтори сайёҳӣ, таъсири соҳаи сайёҳӣ ба рушди иқтисодӣ ва таъмини иттилоотӣ дар соҳаи сайёҳӣ таҳқиқоти илмӣ олимони ватанӣ, ба монанди Абдалимов А., Азимов П.Х., Еров Д.Ш., Зарифов У.М., Қодирова М.И., Қодиров Ф.С., Умаров Ҳ.У., Комилиён Ф.С., Қуватбек С., Мирбобоев Ф.Н., Миракзода Ф.Ю., Мирзоахмедов Ф., Мирсаидов А.Б., Рауфӣ А., Нуров Д.С., Сафаров У.А., Собиров М.С., Сайфуллоев Н.Н., Сайдуллоева Д.К., Солеҳзода А.А., Ҳамдамов Б.О., Ҳотамов А.Р. ва дигарон баҳшида шудааст.

Омӯзиши имкониятҳои таҳия ва татбиқи усулҳои нав, воситаҳои амалӣ ва технологияҳои иттилоотӣ, ки фаъолияти босамари соҳаи сайёҳиро бо мақсади баланд бардоштани рақобатпазирии онҳо таъмин менамоянд, дар шароити воқеии иқтисодиёти миллӣ баҳри амалӣ намудани бандҳои алоҳидаи Концепсияи иқтисоди рақамӣ муҳим арзёбӣ мегардад.

Бояд қайд кард, ки вобаста ба хусусият ва қонуниятҳои марҳалаи муосири рушди муносибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ дар соҳаи сайёҳӣ, ки онҳо бо шакли ташкили истифодаи захираҳои иттилоотӣ алоқамандӣ доранд, мавқеи фарқкунандаи як қатор олимони ба назар мерасад. Бинобар ин, дар шароити ташаккули иқтисоди рақамӣ, шароити муосири тағйирёбанда дарки амиқи як қатор усулҳоро оид ба масъалаи ташкили МИС талаб менамояд. Ба ақидаи мо, масъалаи баланд бардоштани самаранокии истеҳсоли маҳсулоти сайёҳии ватанӣ ва таъмини рақобатпазирии он бо истифода аз фазаи иттилоотии сайёҳӣ (ФИС) дар илми муосири иқтисод, аз ҷумла иқтисоди соҳаи сайёҳӣ ва таъминоти иттилоотии он, яке аз коркардҳои камтарин ба ҳисоб меравад. Ҳамин тариқ, аҳамияти бузурги амалӣ ва омӯзиши нокифояи илмӣ масъалаҳои такмили таъмини иттилоотии ташкили хизматрасонии сайёҳӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии онҳо дар асоси ташкили шаклҳои гуногуни

хизматрасониҳои иттилоотӣ интихоби мавзӯ, аҳамият, ҳадаф, вазифа, самтҳои асосӣ ва мазмуни диссертатсияро муайян менамоянд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоихаҳо), мавзӯҳои илмӣ. Мавзӯи таҳқиқотӣ фарогири масъалаҳои марбут ба иқтисодиёти соҳавӣ (Иқтисоди соҳаи сайёҳӣ) буда, дар “Стратегияи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030”, “Концепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Барномаи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2020”, Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 инъикос ёфтааст.

Тавсифи умумии таҳқиқот:

Мақсади таҳқиқот – коркарди муносибати методӣ ва такмили механизмҳои таъмини иттилоотии ташкили чараёнҳои амалиётҳои хизматрасонии сайёҳӣ ва ташаккули марказҳои иттилоотии сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил гардидан ба мақсади таҳқиқот вазифаҳои зерин гузошта шудаанд:

– омӯзиши хусусият, вазифаҳо ва муайян намудани саҳми сайёҳӣ дар иқтисоди кишвар ва ворид намудани муқаррарот доир ба мафҳумҳои «иқтисоди сайёҳӣ», «маҳсулот ва хизматрасониҳои сайёҳӣ», инчунин ба технологияҳои истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ;

– таснифоти захираҳои сайёҳӣ ва сатҳу сифати арзишмандии онҳо ҳамчун омилҳои истеҳсолот ва тичоратигардонии онҳо дар иқтисоди сайёҳӣ;

– арзёбии тамоюлу қонуниятҳои рушди соҳаи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, тамоюли рушди он дар таркиби маҷмуи маҳсулоти дохилӣ (ММД), вазъи иқтисоди сайёҳии ҷумҳурӣ;

– таҳлили фаъолияти марказҳои иттилоотии сайёҳӣ дар ҷумҳурӣ, робитаҳои, ки марказҳои сайёҳии ҷумҳуриро ба фазои байналмилалӣ иттилоотии сайёҳӣ ворид менамоянд;

– коркарди концептуалӣ ва пешниҳодот оид ба такмили механизмҳои ташкили низоми марказҳои иттилоотии сайёҳӣ, бо мақсади ҳамоҳанг сохтани фазои сайёҳии миллӣ бо фазои ҷаҳонӣ;

– асоснок намудани пешниҳоду тавсияҳо доир ба такмили сохтори ташаккул ва ҳаракати чараёнҳои иттилоотӣ дар сатҳи минтақаҳои сайёҳӣ, ки ба рушди сайёҳии дохилӣ ва берунӣ мусоидат менамояд.

Объекти таҳқиқот – иқтисоди бахши сайёҳии Тоҷикистон ва муносибатҳои марбут ба таъминоти иттилоотии равандҳои ташкили таблиғи маҳсулоти сайёҳӣ дар вилояти Хатлон мебошанд.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот – маҷмуи муносибатҳои иҷтимоиву иқтисодие мебошанд, ки дар раванди мубодилоти иттилоотии субъектҳои соҳаи сайёҳӣ пайдо шуда, ба истеҳсоли маҳсулоту пешниҳоди хизматрасониҳои онҳо ба бозори хизматрасониҳои сайёҳӣ суръат мебахшанд.

Фарзияи таҳқиқот ба зарурати исбот намудани фарзия, ки дар сохтори истеҳсоли маҳсулоту хизматрасониҳои сайёҳӣ иттилоот захираи асосии истеҳсолӣ буда, нақши ҳалкунанда дорад ва самаранокии иқтисоди сайёҳӣ,

истеҳсолу пешниҳод ва тичоратикунони хизматрасониҳои сайёҳӣ дар бозори дохиливу беруна аз сатҳи таъминоти иттилоотӣ, рақамикунони ташкилу идоракунии равандҳои истеҳсолу хизматрасониҳои сайёҳӣ алоқамандии зич дорад. Бинобар ин, мукамал намудани механизмҳои воситаҳои таъмини иттилоотии ташкилу идоракунии хизматрасониҳои сайёҳӣ омилҳои асосии баланд бардоштани самаранокии фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ, аз ҷумла истифодаи шаклҳои ташкилӣ-иқтисодии хоҷагидорӣ ва ривож додани соҳибкории соҳаи сайёҳӣ мебошад.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Диссертатсия солҳои 2017-2023 дар кафедраи менеҷмент ва ташкили сайёҳии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав ба анҷом расонида шуда, марҳалаҳои марбут онро фарогир аст.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқотро корҳои олимони намоёни ватанӣ ва хориҷӣ, ки ба тақмили таъмини иттилоотии ташкили хизматрасониҳои сайёҳӣ, масъалаҳои баланд бардоштани самаранокии истеҳсоли маҳсулоти сайёҳии ватанӣ ва таъмини рақобатпазирии он бо истифода аз МИС ва ФИС бахшида шудаанд, ташкил медиҳанд. Муқаррароти концептуалию назариявӣ ва хулосаҳо вобаста ба масъалаҳои илмӣ тақмили таъмини иттилоотии ташкили хизматрасонӣ асоснок карда шудаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Дар раванди гузаронидани таҳлилҳои иқтисодӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳо ва вазифаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ усулҳои омӯрӣ, таҳлили муқоисавӣ, мантиқӣ-назариявӣ, таҳлили динамикаи ҳодисаҳо ва мушоҳидаҳои истифода карда шудаанд.

Сарчашмаи таҳқиқот аз ҷиҳати маъно ва мазмун оид ба ташкили таъмини иттилоотии рушди соҳаи сайёҳӣ дар асарҳои олимони зерин мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода шудааст: «Муаммоҳои рушди соҳаи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Мирбобоев Ф.Н., 2019], «Сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: муаммоҳо ва дурнамо» [Ёров Д.Н., 2017], «Иқтисодии ноҳияҳои кӯҳӣ ва масъалаҳои рушди сайёҳӣ» [Мирақзода Ф.Ю., 2017], «Танзими рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Саъдуллоева Д.К., 2018], «Нақши инфрасохтори сайёҳӣ дар низоми муносибатҳои муносири хоҷагидорӣ» [Солеҳзода, А.А., 2020], «Рушди сайёҳии экологӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Зарифов, У.М., 2018] ва дигарон.

Пойгоҳи илмӣ таҳқиқот. Ба сифати пойгоҳи таҳқиқот Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шӯбаҳои минтақавӣ он, Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Стратегияи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Концепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Концепсияи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2020, маълумоти расмӣ Кумитаи рушди сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин маводи нашрияҳои даврӣ баромад мекунанд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот дар тақмил додани асосҳои методӣ ва коркарди механизмҳо ва воситаҳои таъмини иттилоотии ташкили амалиётҳои хизматрасониҳои сайёҳӣ, инчунин ташкили марказҳои иттилоотии сайёҳии

ҷумхурӣ асос меёбад. Вобаста ба вазифаҳои гузошташуда, ба муқаррароти унсурӣ навгонидошта инҳо дохил мешаванд:

– мавқеи сайёҳӣ ва таъсири мултипликативии он дар иқтисоди кишвар муқаррар карда шуда, мафҳумҳои «иқтидори сайёҳӣ», «маҳсулот ва хизматрасониҳои сайёҳӣ», инчунин технологияҳои истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ тавзеҳ дода шудаанд; асоснок карда шудааст, ки истеҳсоли маҳсули сайёҳӣ танҳо дар сурати мавҷуд будани се омили асосӣ - захираҳои сайёҳӣ, сармоя ва захираҳои меҳнатӣ имконпазир мебошад;

– исбот карда шудааст, ки таснифоти асосии захираҳои сайёҳӣ ба тарзи пайдошавии онҳо рабт дошта, вобаста ба он захираҳои табиӣ, захираҳои моликияти зеҳнӣ ва омехта оид ба сайёҳӣ асос ёфтааст. Сифати захираҳои сайёҳӣ ҳамчун омили таъмини рақобатпазирии хизматрасонии сайёҳӣ баромад карда, дараҷаи маълумотнокии аҳоли ва таваччуҳи нокифояи он аз ҷиҳати таъсир ба сайёҳӣ муайян мегардад. Дар ин замина, аҳамияти захираҳои сайёҳӣ барои аҳолии минтақа, инчунин барои рушди фаъолияти тичоратӣ нигаронида мешавад;

– қонуниятҳои рушди соҳаи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, тамоюли рушди он дар таркиби ММД, инчунин неруи бузурги воридоти арзро дар рушди бахшҳои гуногуни иқтисод нишон медиҳад. Дар ин замина, муайян карда мешавад, ки арзёбии вазъи иқтидори сайёҳии ҷумхурӣ ба рушди босуръати сайёҳӣ мусоидат мекунад. Аз ин ҷо, зарурати истифодабарии таҷрибаи хориҷии ташкили соҳаи сайёҳӣ асоснок мегардад, ки он дар сурати истифодагардӣ рушди устувори бахшҳои гуногуни соҳаи сайёҳиро таъмин карда метавонад.

– мафҳуми «Маркази иттилоотии сайёҳӣ» ҳамчун ибораи тавсифи воситаи ташаккули фазои иттилоотии дохилӣ ва баромадан ба фазои иттилоотии берунӣ маънидод карда шуда, вазифаҳои асосии фаъолияти марказҳои иттилоотии сайёҳиро дар ҷумхурӣ муайян менамояд;

– бо мақсади ташкили низоми бисёрсатҳаи марказҳои иттилоотии сайёҳӣ, ки тамоми фазои сайёҳии миллиро фаро мегиранд, сохтори чорсатҳаи он пешниҳод гардида, таъйиноти вазифавии ҳар як сатҳи инфиродӣ муайян карда шуда, муносибати концептуалӣ оид ба ташаккули сохтори ташкилию иқтисодии идоракунии марказҳои иттилоотии сайёҳӣ дар вилояти Хатлон пешниҳод шудаанд;

– пешниҳоду тавсияҳо оид ба такмили сохтори ташаккул ва ҳаракати ҷараёнҳои иттилоотӣ дар сатҳи минтақавӣ сайёҳӣ, ки ба рушди сайёҳии дохилӣ ва берунӣ мусоидат мекунанд, асоснок карда шудаанд.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

– таърифи муаллифӣ оид ба мафҳуми «иқтидори сайёҳӣ», «маҳсулот ва хизматрасонии сайёҳӣ», инчунин доир ба технологияи истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ;

– асосноккунии муқаррарот ва таснифи хизматрасониҳои сайёҳӣ, вобаста ба шаклҳои табиӣ, антропогенӣ ва омехтаи захираҳои сайёҳӣ, инчунин асосноккунии муқаррарот доир ба сифати захираҳои сайёҳӣ ҳамчун омили хизматрасонии сайёҳӣ аз рӯйи хусусиятҳои маъмулӣ ва дастрасӣ;

– ошкор намудани воқеияти рушди соҳаи сайёҳӣ ва сатҳи таъминоти иттилоотии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, тамоюли рушди соҳаи сайёҳӣ ва мувофиқан афзоиши вазни қиёсии он дар сохтори ММД;

– таҳияи муаллифии мафҳум ва сохтори «Марказҳои сайёҳию иттилоотӣ» ҳамчун воситаи ташаккули фазои иттилоотии сайёҳии дохилӣ ва воридшавӣ ба фазои иттилоотии берунаи сайёҳӣ;

– асосноккунии тавсияҳо доир ба бунёди сохтори чорсатҳаи МИС ва муайян намудани таъиноти амалии ҳар як сатҳи алоҳида, инчунин коркарди роҳи концептуалии ташаккули сохтори ташкилию иқтисодии идоракунии марказҳои сайёҳию иттилоотӣ дар минтақаҳои сайёҳии вилояти Хатлон;

– дар заминаи чараёнҳои иттилоотӣ ташаккули сатҳи минтақавии сайёҳӣ баҳри рушди сайёҳии дохилӣ ва берунӣ.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот аз таҳия ва амиқсозии методологияи таҳқиқот, ҳамоҳангсозии роҳу усулҳои гуногуни илмӣ дар такмили механизмҳои таъмини иттилоотии ташкили хизматрасонии сайёҳӣ дар заминаи МИС ва ФИС иборат мебошад. Дар таҳқиқот масъалаҳои коркарди асосҳои методологӣ оид ба қабули низоми комплекси таъминоти иттилоотии сайёҳӣ ва пешбурди тақсимнопазирии ҳудуд дар бозори сайёҳӣ баррасӣ карда шудааст. Самтҳои имконпазири рушди соҳаи сайёҳӣ ва роҳҳои ҷалби сайёҳон ба Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардида, оид ба такмили механизми роҳандозии он пешниҳодҳои мушаххас оварда шудаанд. Хулосаҳои асосии пешниҳодгардида метавонанд ба рушди усулҳои ташкили истеҳсолот ва хизматрасонии сайёҳӣ, идоракунии маҷмааҳои сайёҳӣ, аз ҷумла ташаккули фазои иттилоотии сайёҳӣ, мусоидат намоянд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо гузаронидани ҷустуҷуҳои илмӣ, дақиқии маълумотҳо, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаи таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқот ба талаботи шиносномаи ихтисоси 08.00.04 – Иқтисодиёти соҳавӣ (08.00.04.06 - Иқтисодиёти соҳаи сайёҳӣ), бандҳои: 1.9. Ҳолати муосир ва пешгӯии тамоюлҳои асосии рушди бозорҳои сайёҳии дохилӣ ва байналмилалӣ; 1.12. Иқтисодиёти ҳудудҳои рушди сайёҳӣ ва таъмини рақобатпазирии онҳо; 1.13. Иқтидори захиравии соҳаи сайёҳӣ. Ҷобачокунӣ ва самаранокии фаъолияти корхонаҳои соҳаи сайёҳӣ ва омилҳои асосии таъминкунандаи он; 1.17. Тамоюлҳои муосири рушди шаклҳои ташкилӣ-иқтисодии хоҷагидорӣ дар соҳаи сайёҳӣ; 1.22. Менежменти стратегӣ дар соҳаи сайёҳӣ. Таъмини рақобатпазирии ширкатҳои сайёҳӣ дар бозор; 1.26. Хусусиятҳои рушди фаъолияти соҳибкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ. Таъминоти инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ дар бизнеси сайёҳӣ; 1.28. Самаранокии иқтисодии татбиқи технологияҳои рақамӣ дар фаъолияти ширкатҳои сайёҳӣ. Рушди бизнеси электронӣ дар соҳаи сайёҳӣ; 1.29. Асосҳои ташкилӣ-иқтисодии рушди сайёҳии минтақавӣ; 1.30. Идоракунии анбухҳои сайёҳӣ бо истифода аз хизматрасониҳои логистикӣ рақамӣ мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Давраҳои иҷроии таҳқиқот бо иштироки бевоситаи унвонҷӯ сурат гирифтааст. Муаллиф мавзӯи таҳқиқотро мустақилона интихоб намуда, муҳиммият, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқотро асоснок карда, нақшаи мантиқии иҷроии таҳқиқоти диссертациониро таҳия намудааст. Ҳамчунин унвонҷӯ мустақилона мавзӯи мавзӯи таҳқиқотро ҷамъоварӣ карда, онҳоро таркиббандӣ ва коркард намудааст. Унвонҷӯ дар МИС ва ФИС оид ба тақмили механизмҳои таъмини иттилоотии ташкили хизматрасонии сайёҳӣ тавсияҳои методӣ пешниҳод намуда, зарурати тақмили механизмҳои таъминоти иттилоотии ташкили истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ ва идоракунии бахши сайёҳӣ дар вилояти Хатлонро тавсия намудааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Муқаррароти асосӣ ва натиҷаҳои алоҳидаи таҳқиқот дар як қатор семинарҳо, конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ илмию амалӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Тавсияҳои методӣ ва амалии дар диссертатсия асоснокшуда дар ҷараёни таълим дар кафедраи менеҷмент ва ташкили сайёҳии факултети менеҷмент ва идораи сайёҳии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав ҳамчун кумаки методӣ истифода бурда шудаанд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Оид ба мавзӯи диссертатсия муаллиф 16 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 8 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп кардааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса, тавсияҳо ва рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия 180 саҳифа буда, 19 расму диаграмма, 18 ҷадвал ва 171 номгуӣ адабиётро дар бар мегирад.

Дар **муқаддима** муҳимияти мавзӯи диссертатсия асоснок карда шуда, дараҷаи омӯхта шудани масъалаҳои гузошташуда, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот ошкор карда шудаанд, навоари илмӣ ва аҳамияти амалии кор муайян карда шуда, объект ва усули таҳқиқот нишон дода шудаанд.

Дар боби якум - **“Асосҳои назариявии ташкили хизматрасониҳои сайёҳӣ”** нақши соҳаи сайёҳӣ дар низомии иқтисодӣ, захираҳои сайёҳӣ ва технологияи истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ ва ташаккули ҷараёнҳои иттилоотии сатҳи таъиноти сайёҳӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ дида баромада шудааст.

Дар боби дуюм - **“Таҳлили вазъи муосири рушди соҳаи сайёҳӣ ва таъмини иттилоотии он”** иқтидори иқтисодиву иҷтимоии сайёҳии минтақаҳои ҷумҳурӣ ва нишондиҳандаҳои иттилоотикунони он, арзёбии нишондиҳандаҳои асосии тамоюлҳо ва механизмҳои иқтисодии рушди сайёҳӣ дар ҷумҳурӣ ва арзёбии вазъи муосири инфрасохтори муҳити иттилоотии соҳаҳои сайёҳии минтақаҳои ҷумҳурӣ таҳлил ва ошкор карда шудаанд.

Дар боби сеюм - **“Самтҳои асосии тақмили таъмини иттилоотии соҳаи сайёҳии минтақаҳои Тоҷикистон”** роҳҳои воридсозии марказҳои сайёҳии минтақаҳои ҷумҳурӣ ба фазои байналмилалӣ иттилоотӣ - сайёҳӣ, асосноккунии пешниҳоди таъсиси маркази иттилоотии сайёҳии “Бохтар” ва самтҳои асосии тақмили сохтори ташкилию иқтисодии фаъолияти маркази

иттилоотии сайёҳӣ (дар мисоли маҷмааи сайёҳии “Бохтар”) мавриди баррасӣ ва таҳқиқи илмӣ қарор дода шудааст.

Дар хулоса натиҷаҳо ҷамъбаст гардида, тавсия ва пешниҳодҳои мушаххас барои ҳалли муаммоҳои дар диссертатсия баррасишфта оварда шудаанд.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар боби аввал муаллиф дар доираи омӯзиши асосҳои назариявии ташкили хизматрасониҳои сайёҳӣ тавачҷуҳи махсуси худро ба масъалаҳои муайян намудани нақши соҳаи сайёҳӣ дар низоми иқтисодӣ равона намуда, таъкид менамояд, ки таъминоти иҷтимоиву тақмили хизматрасониҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯ ба рӯйи як қатор мушкилоти бо ташкили саноати муосири сайёҳӣ алоқамандишфта қарор дорад. Афзоиши нақши сайёҳиро унвонҷӯ аз рӯйи иттилооти захираҳои табиӣ фароғатии нотақрор ва мероси бойи таърихӣ фарҳангии мамлакат асоснок намуда, онро ҳамчун омили муҳими рушди сайёҳӣ дар мамлакат муайян намудааст.

Муаллиф дар таъкиди ба аҳамиятнокии иқтисодии сайёҳии мамлакат чунин андешаро намудааст, ки иттилоот оиди захираҳои табиӣ фароғатии нотақрор ва мероси бойи таърихӣ фарҳангии мамлакат дар самти эҳё ва рушди минбаъдаи бозори хизматрасонии сайёҳӣ дар миқёси Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун як омили муҳими ифодакунандаи иқтисодии сайёҳӣ баромад намуда, боиси яке аз самтҳои афзалиятноки иқтисодии мамлакат ба шумор рафтани он мегардад.

Ба ақидаи муаллиф дар баробари арзи вучуд доштани таҳқиқоти илмӣ дар самти рушди соҳаи сайёҳӣ дар мамлакат ҳамзамон як қатор омилҳои ҳалалдорсозандаи муназзамии рушди соҳаи сайёҳии кишвар арзи вучуд доранд, ки онҳо пурра омӯхта нашудаанд, аз ҷумла: номукамалии инфрасохтори соҳаи сайёҳӣ, фарсудаҳои қисмҳои базаи моддии мавҷуда, мавҷуд набудани намудҳои алтернативии ҳамлу нақли ҳавоӣ, мушкилоти ҷалби сармоягузорӣ дар самти рушди соҳаи сайёҳии мамлакат ва рушди инфрасохтори сайёҳӣ; инкишофи сусти воситаҳои табиғотӣ доир ба имкониятҳои сайёҳии кишвар дар хориҷ аз он; номувофиқии сифати хизматрасонӣ дар қиёс бо кишварҳои дар ин самт пешрафта; номувофиқии нархгузорӣ дар меҳмонхонаҳо нисбат ба сифати хизматрасонӣ ва ғайра.

Дар заминаи таҳқиқи омилҳои ба рушди соҳа таъсиркунанда таъкид гардидааст, ки таъминоти кадрӣ яке аз омилҳои муҳими ба рушди сайёҳӣ таъсиррасон ба ҳисоб рафта, сатҳи инкишофи соҳа маҳз аз рӯйи касбият, дониш ва қобилияти мутахассисони соҳа муайян карда мешавад. Муаллиф дар тавачҷуҳ ба саҳми мутахассисони муосир дар рушди соҳаи сайёҳӣ дар мамлакат, чунин андеша дорад, ки омода намудани мутахассисони соҳаи сайёҳӣ нисбат ба дигар соҳаҳо нисбатан душвортар мебошад, зеро онҳо дар баробари доир ба соҳаи фаъолияти худ маълумоти кофӣ доштан, бояд ҳамзамон доир ба илмҳои таърих, фарҳангшиносӣ, география, этнография, адабиёт, забон, дин, расму оин, урфу одат дониши муфассалу комил дошта бошанд, инчунин якҷанд забонҳои хориҷӣ ва истифодаи касбии технологияҳои иттилоотии муосирро балад бошанд.

Дар диссертатсия захираҳои табиӣ ҳамчун яке аз омилҳои асосӣ ва заминаи боэътимоди истифодаи рекреатсионӣ ва сайёҳии ин ё он марзи мамлакат муайян карда шуда, асоснок карда шудааст, ки истифодаи воқеии онҳо тавассути омилҳои шароити табиӣ ба ташаккул ва рушди комплексҳои рекреатсионӣ таъсири назаррас мерасонад.

Ба андешаи муаллиф захираҳои сайёҳӣ хусусиятҳои хоси муҳити табиӣ буда, инчунин омӯзиши онҳо зухуроти фаъолияти инсонӣ, ашӯи табиӣ, таърихӣ ва иҷтимоию фарҳангӣ мебошад, ки предмети тавачҷуҳи сайёҳон маҳсуб ёфта, онҳоро ба саёҳат ҳавасманд мегардонанд ва дорои қобилияти қонеъ намудани талаботи онҳо дар барқарорсозӣ ва рушди неруҳои ҷисмонӣ, эмотсионалӣ ва зеҳнӣ мебошанд. Ба сифати захира на танҳо манзара ё макони таърихӣ, балки оромӣ, ҳавои тоза, меҳмоннавозии сокинон, дастрасии вақтхушиҳо ва ғайра хизмат мекунад. Муаллиф моҳияти захираҳои сайёҳиро ҳамчун заминаи ташаккули маҳсулоти сайёҳӣ муайян намуда, дар асоси маълумоти расмӣ дар адабиёти иқтисодӣ овардашуда захираҳои сайёҳиро тасниф мекунад (ниг. ба ҷадв. 1).

Ҷадвали 1 - Таснифи гурӯҳҳои асосии захираҳои сайёҳӣ

№	Намуд	Хислат
1	Захираҳои сайёҳии рекреатсионӣ	Аз рӯи хосиятҳо, аз ҷумлаи беҳамтоӣ, арзиши таърихӣ ё бадеӣ, асолат, ҷаззобияти эстетикӣ чӯзҳои ҷуғрофии муҳити атроф ва объектҳои фаъолияти антропогенро метавон барои ташкили намудҳои гуногуни фаъолияти рекреатсионӣ истифода намуд.
2	Табиӣ	Манзараҳои зебои табиӣ, хусусиятҳои табобатии иқлимӣ, ҷангалҳо, обҳои рӯизаминӣ, инчунин хусусиятҳои рекреатсионии манзараҳои кӯҳӣ ва ҳамвориҳо, минтақаҳои мамнуъгоҳи табиӣ.
3	Захираҳои таърихӣ фарҳангӣ	Ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, ки дорои арзиши иҷтимоию тарбиявӣ мебошанд, метавонанд барои қонеъ кардани ниёзҳои маънавии аҳоли истифода гарданд. Ба захираҳои таърихӣ фарҳангӣ ёдгориҳои таърихӣ, бостоншиносӣ, меъморий, ашӯи фарҳанги моддӣ (асбобҳо, ашӯи рӯзгор, ҳунароҳои дастӣ, либос, хӯроқҳои миллӣ), унсурҳои фарҳанги маънавий (санъатҳои тасвирӣ, фолклор, анъанаҳои мардумӣ, эътиқод ва ғайра), асарҳои санъати монументалӣ; хусусиятҳои этнографии қаламрав дохил мешаванд;
4	Захираҳои иҷтимоию иқтисодӣ	Мавқеи ҷуғрофӣ, дастрасии нақлиётӣ қаламрав, сатҳи рушди иқтисодӣ, хизматрасонии маишӣ ба аҳоли, захираҳои меҳнатӣ ва ғайра. Ба инҳо тааллуқ доранд: истехсоли моддӣ, ниёзҳои сайёҳӣ, иншооти инфрасохторӣ, инчунин одамоне, ки дар соҳаи сайёҳӣ кор мекунанд ё дар ташкил ва нигоҳдории фаъолияти сайёҳӣ иштирок мекунанд.

Таҳияи муаллиф

Дар диссертатсия хосиятҳои асосии захираҳои сайёҳӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, дар рафти таснифи захираҳои сайёҳӣ муаллиф таснифоти иқтисодшиноси Лаҳистон М. Трауси (1963) ва иқтисоддони фаронсавӣ П. Дефер (1972)-ро маъмултарин мешуморад, ҷунончи асоси таснифоти М. Траусиро тақсимбандии захираҳои сайёҳӣ ба *тавассути меҳнати инсон офаридашуда ва бевосита офаридашуда* ташкил медиҳад. Инчунин аз рӯи хусусияти захираҳои сайёҳӣ муаллиф онҳоро ба намудҳои мустаким ва ғайримустаким гурӯҳбандӣ намуда, ҳамчун сарвати миллӣ муаррифӣ менамояд.

Дар заминаи омӯзиши таҳқиқоти илмӣ олимони ватанӣ ва хориҷӣ вобаста

ба хусусиятҳои хос ва хислати фарқкунандаи захираҳои сайёҳӣ муаллиф афзудааст, ки самаранокии фаъолияти сайёҳӣ бо арзёбии кофии маҷмуи захираҳои сайёҳӣ имконпазир мегардад. Ғайр аз ин, ба андешаи ӯ, моҳияти захираҳои сайёҳӣ аз он иборат мебошад, ки онҳо заминаи ташаккули маҳсулоти сайёҳӣ ба ҳисоб мераванд ва пешниҳоди он ба захираҳои умумии сайёҳӣ ҳамаҷизест, ки дар минтақаи муайян барои ташкили фаъолияти сайёҳӣ ва ҷалби сайёҳон истифода бурда мешаванд. Истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ ба истифодаи захираҳои сайёҳӣ асос ёфта, технологияҳои мувофиқи истеҳсолотро талаб мекунад.

Ҳар як истеҳсолоти муосир ҳузури ҳамзамони баъзе аз омилҳо, воситаҳо ва технологияҳоро талаб мекунад, яъне истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ танҳо дар сурати мавҷуд будани се омилҳои асосӣ - захираҳои сайёҳӣ, сармоя ва захираҳои меҳнатӣ имконпазир мебошад. Сифати захираҳои сайёҳӣ ҳамчун омилҳои истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ бо ду хусусияти асосӣ, яъне маъруфият ва дастрасии онҳо, муайян карда мешавад.

Ба андешаи муаллиф рушди соҳаи сайёҳӣ ба ташкил, амалисозӣ ва тақмили заминаҳои меъёрию ҳуқуқӣ ҳамчун таҳкурсии қонунгузорию соҳаи вобастагии зич дорад. Муқаррароти моддаҳои 12, 37, 38-и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рушди фаъолияти соҳаи сайёҳӣ аҳамияти махсус дошта, қонунгузориҳои дигари соҳа аз он сарчашма гирифтаанд ва низомии қонунгузорию соҳаи низ ба он мутобиқ карда шудааст.

Дар заминаи омӯзиши санадҳои меъёрию ҳуқуқии батанзимдароранда ва дигар ҳуҷҷатҳои ба рушди фаъолияти сайёҳӣ дар мамлакат алоқаманд буда, масъалаҳои марбут ба густариши ҳамкориҳои манфиатнок бо кишварҳои хориҷӣ дар самти тақвият додани фаъолияти ширкатҳои сайёҳии мамлакат мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Арзёбии вазъии сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шаҳодат аз он медиҳад, ки дар қатори шаклҳои анъанавии сайёҳӣ (алпинизм, варзишию кӯҳи, экологӣ, маърифатӣ) инчунин сайёҳии конгрессию корӣ низ рушд ва афзалиятнокии муайяно доранд.

Дар таҳқиқоти захираҳои сайёҳӣ ҳамчун омилҳои муҳими истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ муайян карда шуда, дар ҳамгироии он омилҳои дигари ба истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ алоқаманд буда мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд ва се ҷузъҳои асосӣ - инфрасохтор, супрасохтори соҳаи сайёҳӣ ва фазои иттилоотӣ ба ҳайати воситаҳои истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ мутааллиқ дониста шудаанд. Ҳамаи унсурҳои инфрасохторҳо ва супрасохторҳо бо ҳамдигар алоқаманд буда, имконияти фаъолияти самараноки саноати сайёҳии ягонро фароҳам меоранд ва намудҳои робитаи байни унсурҳои алоҳидаи супрасохтор ва инфрасохторро шартан ба мустақим ва ғайримустақим чудо кардан мумкин аст.

Дар асоси таҳқиқи моҳият ва вазифаҳои фаъолияти мақомоти идоракунӣ муайян карда шудааст, ки фаъолияти мақомоти идоракунӣ маҷмуи амалҳои ба ҳам алоқаманде мебошад, ки ба иҷрои вазифаҳои ташкилӣ ва идоракунӣ ба зиммашон гузошташуда равона шудаанд, яъне дар ин ҷо сухан дар бораи системаҳои амалиётӣ хосе меравад, ки рушди амалиётҳои тақвимию

татбиқшавандаро дар доираи салоҳияти мақомоти дахлдор муайян мекунанд. Дар ин ҷо, амалиёт метавонад ҳам барои ноил шудан ба ҳадафҳои стратегӣ ва ҳам барои ҳалли вазифаҳои сатҳҳои поёнӣ аз рӯйи вақт, пайдарпайии иҷрои амалиётҳо аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ равона гардад. Маҳз барои татбиқи амалиёти идоракунии дар бахши сайёҳӣ маҷмуи воситаҳои ташкилию методӣ, техникаӣ, таъминоти технологияҳои иттилоотӣ ва таҳлилий зарур мебошанд.

Муаллиф технологияҳои иттилоотӣ-таҳлилий (ТИТ)-ро ҳамчун маҷмуи усулҳои ҷамъоварӣ ва коркарди иттилоот муаррифӣ намудааст, ки дар он объектҳои сайёҳӣ, усулҳои ташхис, таҳлил ва синтез, инчунин арзёбии оқибатҳои қабули қарорҳои гуногун ба сифати объекти таъсиррасон баромад мекунанд. Дарки моҳияти дастгирии қарорҳои ТИТ таҳияи баъзе моделҳои қабули қарорҳоро пешбинӣ мекунад, ки унсурҳои асосии чунин моделҳо дар расми 1 оварда шудаанд.

Коркарди муаллиф

Расми 1. Унсурҳои модели қабули қарор тибқи ТИТ

Бо вучуди ин, чунин намунаи соддакардашуда (ниг. ба расми 1) аз он шаҳодат медиҳад, ки андешаҳо доир ба дастгирии қарорҳои ТИТ берун аз доираи мушаххаси қабули қарорҳо наметавонад пурмазмун ва судманд бошанд. Тавре аз таҳқиқи масъала бар меояд, системаҳои дастгирии қарорҳо имкон медиҳанд, ки масъалаҳои мураккаби татбиқшавандаи марбути таъминоти иттилоотии раванди технологияи истеҳсолот ва пешниҳоди маҳсулоти сайёҳӣ ҳал карда шаванд.

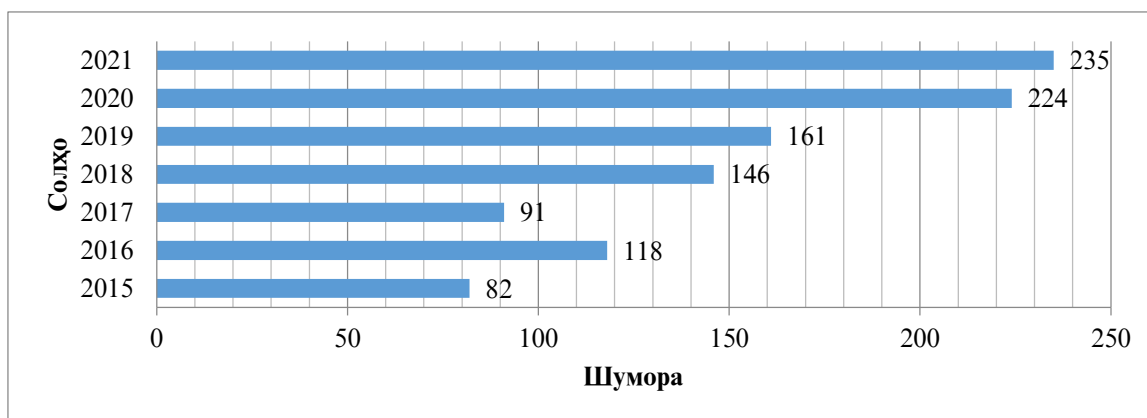
Дар таҳқиқот майдони иттилоотӣ, ҳамчун воситаи истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ, маҷмуи воситаҳо ва усулҳои ба дуриҳо интиқол додани маълумоти

сайёҳӣ ё тичорӣ ифода меёбад, ки он заминаи рушди индустриалии соҳаро ташкил медиҳад. Ғайр аз ин, истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ раванди бунёди маҷмуи хизматрасониҳои сайёҳӣ буда, он дар заминаи омилҳои истеҳсоли тавассути технологияҳои аз ҷониби сайёҳон истеъмол гардидани маҷмуи хизматрасониҳои сайёҳӣ сурат мегирад. Ба андешаи муаллиф, технологияҳои истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ дар пояи индустриалӣ – ин маҷмуи дониш, таҷрибаю методикаи ба низом ва алгоритм даровардашуда буда, аз рӯи имконияти мушаххас эҷодкорию ифода мекунад.

Зимнан, муаллиф марказҳои вазиро ҳамчун шакли самарабахши системаҳои иттилоотӣ ва таҳлили дарбаргирандаи воситаҳо баён намудааст, ки онҳо ба сифати воситаи дастгирии фаъолияти субъектҳои сайёҳӣ истифода мегарданд. Маркази вазӣ ҳамчун маҷмуи махсуси барномавӣ-техникӣ ва иттилоотӣ муайян гардидааст, ки он технологияҳои муосирро барои пешниҳоди визуалии иттилоот, воситаҳои моделсозӣ ва таҳлили вазият мавриди истифода қарор дода, ҳалли масъалаҳои васеи таҳлили вазӣ равандҳои макроиктисодӣ ва минтақавиро фароҳам меорад.

Дар боби дуюм ҷиҳати муайян намудани ҳолати муосири рушди соҳаи сайёҳӣ ва таъмини иттилоотии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иқтидори сайёҳии мамлакат, тамоюлҳои рушд ва вазӣ муҳити иттилоотии соҳаҳои сайёҳии он мавриди арзёбӣ қарор дода шудаанд. Ба ақидаи муаллиф, рушд ва инкишофи соҳаи сайёҳӣ дар ҷумҳурӣ далели таваҷҷуҳи мамлакат ва фароҳам сохтани шароите мебошад, ки ба мазмун ва мақсади сайёҳӣ мувофиқат мекунад.

Таҳқиқот нишон медиҳад, ки дар самти андешидани тадбирҳои зарурӣ ҷиҳати баланд бардоштани нуфузи Тоҷикистон дар миқёси ҷаҳон ва густариши ҳамкориҳои байнидавлатӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон аз моҳи июни соли 2005 нархҳои раводидро барои шаҳрвандони хориҷӣ 20% ва барои раводиди сайёҳӣ вобаста ба миқдори гурӯҳҳо то 50% коҳиш додааст. Тавре ки аз рақамҳои расми 2 мушоҳида мегардад, шумораи ширкатҳои сайёҳӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳоли афзоиш қарор дорад, яъне шумораи онҳо нисбат ба 82 адади соли 2015 ба 235 адад дар соли 2021 ё ин ки 2,86 маротиба афзоиш ёфтааст.

Расми 2.– Шумораи ширкатҳои фаъоли сайёҳӣ дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, адад²

² Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе, 2022. – С. 179-180.

Инчунин арзёбии раванди амалигардии барномаҳои стратегии ба рушди соҳаи сайёҳӣ нигаронидашуда ва дастгирии ҳамаҷонибаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки соҳаи сайёҳии кишвар дар шабакаи сайёҳии байналхалқӣ имконияти ба натиҷаҳои воқеӣ ноил гардиданро пайдо намуда, нишондиҳандаҳои самаранокии фаъолияти соҳа сол то сол рӯ ба афзоиш ниҳодааст, ки зиёдшавии шумораҳои ширкатҳои сайёҳӣ дар мамлакат ва сатҳи афзоиши ташрифи сайёҳон ба ҷумҳурӣ далели воқеии он мебошад (ҷадв. 2).

Ҷадвали 2 – Ташрифи сайёҳон ба Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2000-2021

№	Сол	Шумораи сайёҳони ташрифоварда, нафар	Афзоиш нисбат ба соли гузашта, маротиба
1.	2000	7673	1,7
2.	2001	5200	0,7
3.	2002	6314	1,2
4.	2003	18872	3,0
5.	2007	35000	1,9
6.	2010	160000	4,6
7.	2011	183000	1,1
8.	2012	245000	1,3
9.	2013	207000	0,8
10.	2014	213265	1,0
11.	2015	413834	1,9
12.	2016	344000	0,8
13.	2017	431000	1,3
14.	2018	1035000	2,4
15.	2019	1257000	1,2
16.	2020	350600	0,3
17.	2021	296300	0,8

Сарчашма: Таҳияи муаллиф дар асоси: Тоҷикистон: 30-соли Истиклолияти давлатӣ. Маҷмуаи оморӣ.-Душанбе, 2021. – С. 290; Омори солони Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе, 2022. – С. 184.

Тавре аз маълумоти ҷадвали 2 ба назар мерасад, дар қиёс ба солҳои қаблӣ шумораи сайёҳони ба ҷумҳурӣ ташрифоварда дар ҳоли рӯ ба афзоиш қарор дорад, яъне ин нишондиҳанда аз 7673 нафари дар соли 1996 ба 1257000 нафар дар соли 2019 ё худ 163,8 маротиба афзоиш ёфтааст. Қобили зикр аст, ки омилҳои мусбӣ ба рушди соҳаи сайёҳӣ таъсиркунанда, аз ҷумлаи бадастовариҳои сулҳ ва ягонагии миллӣ, устувории сиёсӣ дар мамлакат, гузаронидани ислоҳоти бомуваффақи иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ ва ғайра боиси афзоиши нишондодҳои ташрифи сайёҳони дохилӣ ва хориҷӣ гардидааст. Аммо таъсири омилҳои берунаи пандемиявии Ковид 19, шуруъ аз соли 2020 дар тамоми мамлакатҳои ҷаҳон, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон ба соҳаи сайёҳӣ таъсири манфӣ гузошт. Бинобар ин, соли 2021 вазъи ташрифовариҳои сайёҳон ба ҷумҳурӣ 296300 нафарро ташкил додааст, ки нисбат ба соли 2019 ба андозаи 4,2 маротиба коҳиш ёфтааст.

Таҳлили маълумоти оморӣ нишон медиҳад, ки айни замон зиёда аз 53,3%-и шумораи умумии ташрифовариҳои сайёҳон дар мамлакат ба сайёҳии хориҷшаванда рост меояд ва 46,7%-и онро сайёҳии воридшаванда ташкил медиҳад.

Дар айни замон бештар аз 65% иншооти санаторию истироҳатӣ ва самти сайёҳидоштаи кишвар барқарор гардида, тақрибан 35 минтақаҳои хусусӣ бунёд гардидаанд, ки барои ташкили истироҳату табобати шаҳрвандони Тоҷикистон, шуғли аҳоли ва чалби сармоягузори ватанӣ дар инфрасохтори номбурда шароити воқеиро ба вуҷуд меорад. Имрӯз чун қабл ташкили сафари шаҳрвандони ҷумҳурӣ ба хориҷи кишвар, ҳам барои истироҳату табобат ва ҳам ба мақсади тиҷорат, ки дуҷумла тамоюли камшавӣ дорад, ҳамчун яке аз намудҳои сайёҳӣ баррасӣ мешавад. Агар ҳаҷми иҷрокунии хизматрасонии сайёҳию экскурсионии ширкатҳои сайёҳӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ 3008557 сомони ро ба ташкил дода бошад, нишондиҳандаи мазкур дар вилояти Хатлон ба 699591 сомонӣ баробар мебошад. Дар давраи таҳлилӣ барои тамоми ширкатҳои сайёҳии вилояти Хатлон масъалаи раводидаи сайёҳон ба хориҷи кишвар дар ҳолати ногувор қарор дошта, натиҷаи ҷаҳониёти зиёда аз 50%-и ширкатҳои сайёҳӣ ба сифр баробар мебошад.

Муаллиф таъкид менамояд, ки маданият ва фарҳанг пойдевори асосии ҷараёни инкишоф буда, нигоҳ доштани он ба истиқлолият, мустақилӣ ва худшиносии миллӣ оварда мерасонад ва барои соҳиб шудан ба дараҷаи инкишофи маданӣ дар бозори соҳаи сайёҳӣ элемент(унсур)ҳо ва омилҳои маданияту-фарҳангиро ба воситаи ахбороти паҳнкунанда истифода намудан мумкин аст, зеро муваффақияти инкишофи соҳаи сайёҳӣ на танҳо аз базаи моддӣ-техникии мувофиқаткунанда ба стандартҳои қабулшуда ва талабот, балки аз маданият ва фарҳанги миллӣ низ вобастагӣ дорад. Аз ин рӯ, барои чалби сайёҳон бояд нақшаи тарҳрезии муайян тартиб дода, ҷорабиниҳои фарҳангӣ ва барномаҳои махсусро таҳия намудан зарур аст, то ин ки таваҷҷуҳи сайёҳон афзояд. Ё бо роҳҳои таҳкими раванди чалби сайёҳони хориҷӣ дар алоқамандӣ бо соҳаҳои дигари ҷаҳониёти инсонӣ, бо вуҷуди мавҷудияти иқтидорҳои сайёҳии мамлакат, инчунин инкишофи соҳаҳои саноат, кишоварзӣ, маориф, хизматрасонӣ ва ғайраро ҳамчун самтҳои асосии чалби сайёҳони хориҷӣ ба мамлакат муайян намудааст.

Дар рафти таҳқиқот ба нақш ва аҳамияти санъати тасвирӣ ва мусиқӣ, ҳунарҳои мардумӣ, объектҳои мероси фарҳангӣ ва ёдгориҳои таърихӣ дар рушд ва инкишофи соҳаи сайёҳӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, онҳо ҳамчун унсурҳои муҳимми чалби сайёҳон арзёбӣ гардидааст. Ғайр аз ин, рушди соҳаи саноати мамлакат, ба хусус неругоҳҳои барқии обиро низ ҳамчун унсурҳои чалби сайёҳон баён шуда инкишофи соҳаи кишоварзӣ низ ҳамчун захираи соҳаи сайёҳӣ асоснок гардидааст.

Таҳқиқот нишон медиҳад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 68 адад объектҳои сайёҳии ҳифзшаванда мавҷуд буда, аз онҳо қисми бештарро ёдгориҳои табиӣ - 26 адад, фармоишӣ - 14 адад ва истгоҳҳои ботаникӣ - 13 адад ташкил медиҳанд. Имрӯз дар ҷумҳурӣ ба ҳисоби умумӣ 125 адад объектҳои сайёҳӣ ва санаторию истироҳатӣ арзи вуҷуд доранд, ки аз базаҳои сайёҳӣ, хона ва минтақаҳои истироҳатӣ, лагерҳои беҳдошти саломатӣ иборат мебошанд.

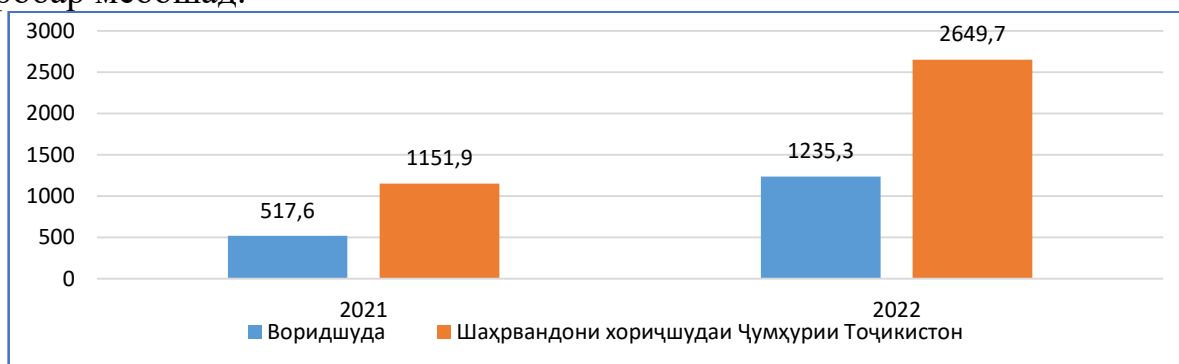
Ба андешаи муаллиф, яке аз унсурҳои соҳаи сайёҳӣ ин минтақаҳои сайёҳии рекреатсионӣ мебошанд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба минтақаҳои он назаррас мебошанд. Зикр гардидааст, ки гарчанде иқтидори табиӣ ва

рекреатсионии ҷумҳурӣ, анъанаҳои миллӣ, хусусиятҳо, менталитет, расму одат барои сайёҳони хориҷӣ хеле ҷолиб бошад ҳам, вале дар ҷумҳурӣ ҳанӯз сатҳи рушди сайёҳӣ ба сатҳи байналмилалӣ мувофиқат намекунад, яъне соҳаи сайёҳӣ ба рушди сайёҳии сайргардӣ нигаронида шудааст ва ба сайёҳии хуруҷӣ ва вурудӣ диққати лозима дода намешавад.

Дар заминаи татбиқи Барномаи миёнамуҳлати инкишофи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва диққати махсуси Ҳукумати Ҷумҳурӣ соҳаҳои сайёҳӣ хислати устувор касб кардаанд.

Тибқи маълумоти оморӣ ҳамаи шаҳрвандони хориҷие, ки мутобиқ ба маълумоти идораи асосии қушунҳои сарҳадӣ вориди мамлакат шуданд, аз 463 то 517,6 ҳазор нафар, яъне 1,12 маротиба афзоиш ёфтааст. Теъдоди шаҳрвандоне, ки ба ҳайси сайёҳ мутобиқ ба идораи асосии қушунҳои сарҳадӣ вориди мамлакат шуданд, тафриқавӣ буда, солҳои 2015-2019 ба миқдори 844 ҳазор нафар афзоиш ёфтааст. Соли 2021 нишондиҳандаи мазкур ба 296,3 ҳазор нафар баробар гардидааст, ки нисбат ба соли 2015 ба андозаи 1,4 маротиба коҳиш ёфтааст. Дар давраи таҳлилӣ, новобаста аз он, ки теъдоди ширкатҳои сайёҳӣ 153 адад афзоиш ёфта бошад ҳам, аммо бо сабаби таъсири пандемия теъдоди сайёҳони дохиле, ки тавассути ширкатҳои сайёҳӣ ба хориҷи мамлакат сафар кардаанд, 14597 нафар, ё ин ки 89,2% коҳиш ёфтааст. Ҳамзамон, теъдоди сайёҳони хориҷие, ки тавассути ширкатҳои сайёҳӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид гардидаанд, 69,1% коҳиш ёфтааст. Бо тавачҷуҳ ба инкишофи соҳибкорӣ дар соҳаҳои сайёҳӣ ҳаҷми даромад аз хизматрасонии ироашудаи сайёҳӣ ба андозаи 3207,1 ҳазор сомонӣ ё худ 33,5 % афзоиш ёфтааст.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки соли 2022 теъдоди сайёҳони хориҷӣ аз мамлакатҳои хориҷии дур 57,8 ҳазор нафарро ташкил дода, нисбат ба соли 2021 ба андозаи 8% зиёд мебошад. Теъдоди сайёҳон аз кишварҳои ИДМ дар соли 2022 1094,1 ҳазор нафарро ташкил додааст, ки соли 2021 нишондиҳандаи мазкур 467,8 ҳазор нафарро ташкил дода, афзоиши он ба 623,3 ҳазор нафар баробар мебошад.

Расми 3. – Динамикаи вуруд ва хуруҷи шаҳрвандон³

Тавре аз маълумоти расми 3 бар меояд, байни солҳои 2021-2022 шумораи шаҳрвандони ба Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшуда 2,4 маротиба афзоиш ёфтааст. Ҳамзамон, маълум мегардад, ки дар давраи таҳлилӣ шумораи шаҳрвандони хориҷшудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон 2,3 маротиба зиёд гардидааст.

³ Омори солони Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе, 2022. – С. 184-185.

Қобили зикр аст, ки бо хорич шудан аз эпидемияи «Ковид-19» ва барқарор гаштани вазъи иқтисоди ҷаҳон, боз соҳаи сайёҳии ҷумҳурӣ тамоюли рушди устуворро касб намуда, эълон шудани сайёҳӣ ҳамчун самти афзалиятноки рушди иқтисоди мамлакат мубрамиятро касб мекунад, ки дар ҷумҳурӣ айни замон 287 адад ширкатҳои сайёҳӣ фаъолияти устувор доранд. Бо истинод ба санадҳои амалкунанда, рафту омади шаҳрвандони хоричӣ ва шахсони бешаҳрвандро ба Ҷумҳурии Тоҷикистон метавон ба ду гурӯҳ ҷудо намуд: бо раводид ва бидуни раводид. Инчунин ҳамкориҳо дар сатҳи байналмилалӣ бо кишварҳои аз нигоҳи сайёҳӣ пешрафта низ тақвият ёфта, шуруъ аз соли 2016 то инҷониб ҷиҳати рушди соҳа 9 созишномаи ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ бо як қатор кишварҳо ба имзо расидааст, ки аз афзалиятнокӣ ва рушди соҳа дарак медиҳанд.

Муаллиф сатҳи сусти корхонаҳои сайёҳии соҳибкориро бо норасоии манбаъҳои молиявӣ ва инфрасохтор алоқаманд шуморида, дар таркиби саноати сайёҳӣ ду унсури ҷудонашавандаро қайд намудааст: меҳмоннавозӣ ва инфрасохтор. Ба ақидаи муаллиф, айни замон дар ҷумҳурӣ яке аз мушкилоти ҳалалдоркунандаи рушди сайёҳиро набудани доираи васеи ҷорабиниҳои аниматсионӣ ташкил медиҳад ва барои рафъи ин мушкилот зарур аст, ки мутахассисон дар донишгоҳҳои хоричӣ, аз сабаби надоштани таҷрибаи корӣ дар ин соҳаи фаъолият, омода карда шаванд.

Дар диссертатсия дарҷ гардидааст, ки номукамалӣ ва номуайяни ба иқтисоди бозорӣ хос буда, аз ҷумла бозори хизматрасонии сайёҳӣ, пеш аз ҳама ба раванди ташкил ва пешниҳоди хизматрасонии сайёҳӣ ва идоракунии рушди соҳаи сайёҳӣ таъсир мерасонад. Аз ин ҷиҳат, равандҳои оморасозӣ ва қабули қарорҳои муассири субъектҳои бахши сайёҳӣ ба сатҳи амнияти иттилоотии фаъолияти онҳо вобастаанд.

Зикр гардидааст, ки таҳлил ва дурнамои фаъолияти соҳаи сайёҳӣ, ки низоми бо ҳам алоқаманди иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва соҳаи иҷтимоию сиёсии ҳаёту фаъолият мебошад, дар асоси тасаввуроти интуитивии ҳокимияти давлатӣ ғайриимкон мебошад. Аз ин рӯ, дарки нақш ва моҳияти таъмини иттилоотию таҳлили ташкили ҷараёни технологияи бунёди хизматрасонии сайёҳӣ ва соҳаҳои идоракунии сайёҳӣ меафзояд, зеро вазифаи рушди муҳити иттилоотии сайёҳӣ пеш меояд. Дар робита ба ин, дар диссертатсия асоснок карда шудааст, ки муҳити иттилоотӣ – ин майдони фаъолиятест, ки ба тавзеъ, табдил ва истифодаи захираҳои иттилоотии соҳаи сайёҳӣ алоқаманд мебошад.

Муаллиф дар асоси мушаххас намудани робитаи унсурҳои таркибии муҳити иттилоотӣ, онро ба се унсури асосӣ ҷудо намудааст:

1. Рушди алоқаи мобилӣ.
2. Хизматрасонии почтавӣ.
3. Фазаи иттилоотӣ.

Дар байни унсурҳои асосии инфрасохтори иқтисоди ҷумҳурӣ рушди алоқаи мобилӣ ҳамчун яке аз унсурҳои таъмини рушди фазаи иттилоотӣ ва соҳаи иттилоотии кишвар ва минтақаҳои он муйаян карда шуда, тибқи натиҷаҳои таҳқиқоти Com News Research (бо номи «Бозори алоқаи мобилӣ дар кишварҳои ИДМ») маълум карда шудааст, ки афзоиши назарраси заминаи

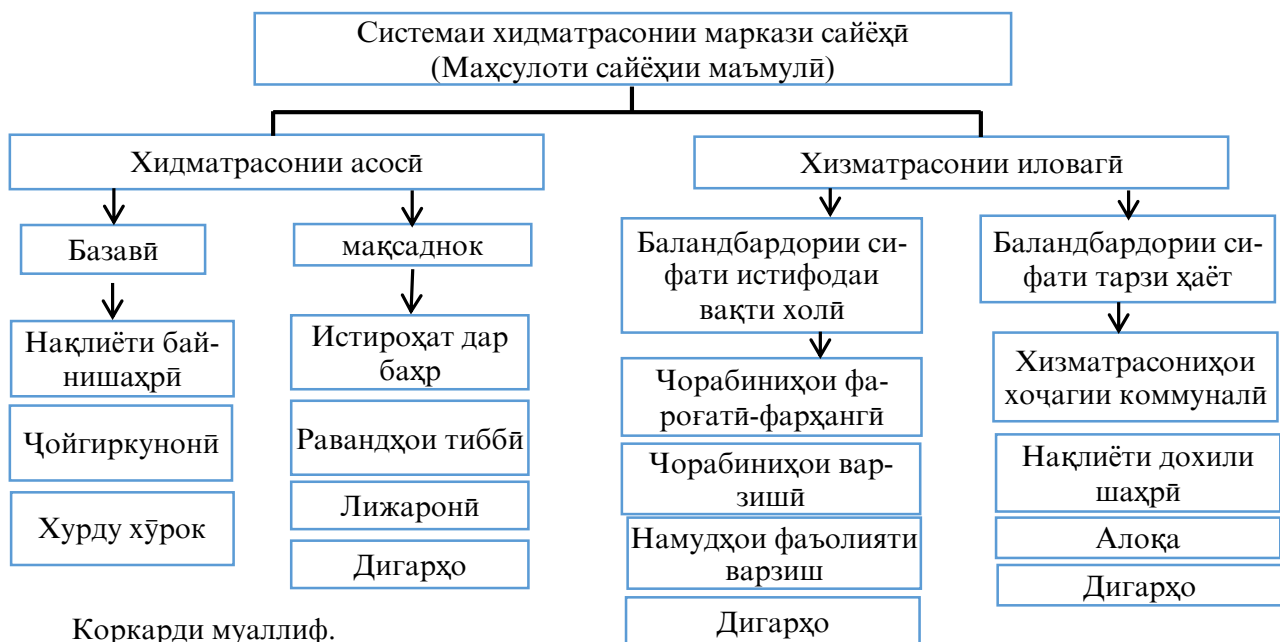
муштариёни алоқаи мобилӣ дар ИДМ дар се соли охир аз ҷониби Ўзбекистон, Арманистон ва Тоҷикистон - мутаносибан 69,3%, 65,4% ва 61,7%-ро ташкил медиҳад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки аксари субъектҳои баҳши сайёҳии дар тамоми минтақаҳои ҷумҳурӣ ҷойгирбуда ва ба сайёҳон хизматрасонанда бо инфрасохтори зарури мучаҳҳаз мебошанд. Айни замон 188 адад меҳмонхона дар кишвар, аз ҷумла дар ВМКБ-34 адад, 56 адад дар вилояти Суғд, 40 адад дар вилояти Хатлон, 42 адад дар шаҳри Душанбе, 16 адад дар НТМ фаъолият мекунанд. Хобгоҳҳо ва мотелҳои ҷумҳурӣ 19-адад, осоишгоҳ – 40 адад, пойгоҳи сайёҳӣ 3 ададро ташкил медиҳанд. Вале, ба андешаи муаллиф, ин муассисаҳо ҳанӯз ба талаботи стандарти байналмилалӣ хизматрасонии сайёҳӣ ҷавобгӯ нестанд.

Дар диссертатсия оварда шудааст, ки татбиқи шартҳои ташкили самараноки истеҳсолот ва хизматрасонии сайёҳӣ дар заминаи ташаққули пойгоҳи иттилоотии мукамал, ки ба истифодаи технологияҳои иттилоотии муосир ва воситаҳои алоқа асос ёфтааст, на танҳо ба хотири мушкулоти инфрасохтори таҷҳизоти техникӣ ё норасоии кадрҳо дучор мешавад, балки монеаи асосиро масъалаҳои ҳалнашудаи таҳия ва татбиқи стратегияҳои иттилоотии соҳаи сайёҳӣ ташкил медиҳанд. Масъалаҳои маъмултарин, нуқсонҳои фаъолияти иттилоотӣ-таҳлилӣ, яққониба будани фаъолияти шӯъбаи алоқаи вилоятӣ, набудани маркази маркетингӣ ва ғайра мебошанд. Бинобар ин, ба ақидаи муаллиф, барои қабули қарорҳои асоснок ва муассири идоракунии, ҷиҳати таъмини рушди устувори сайёҳӣ дар минтақаҳои ҷумҳурӣ ва таъмини иттилоотию таҳлилии фаъолияти идоракунии субъектҳои хоҷагидорӣ соҳаи сайёҳӣ, масъалаи омӯзиш ва ба инобат гирифтани андешаҳои сайёҳон дар бораи самтҳои муҳимми рушди сайёҳиро ҳаллу фасл кардан лозим аст.

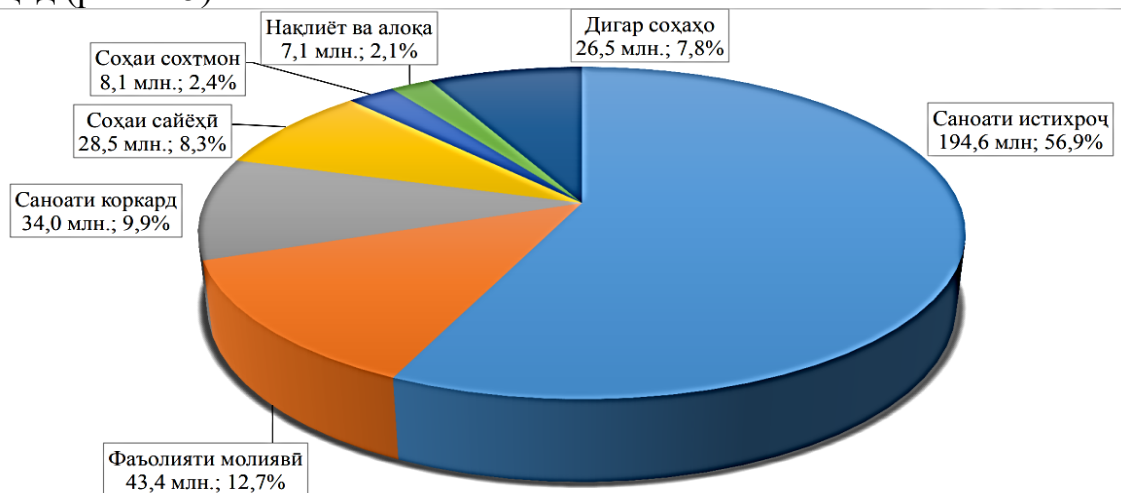
Дар боби сеюм ҷиҳати муайян намудани самтҳои асосии такмили таъмини иттилоотии соҳаи сайёҳии минтақаҳои Тоҷикистон масъалаҳои марбут ба роҳҳои ҷалби марказҳои сайёҳии ҷумҳурӣ ба фазои байналмилалӣ иттилоотӣ-сайёҳӣ, асосноккунии пешниҳоди таъсиси маркази иттилоотии сайёҳии Бохтар ва самтҳои асосии такмили сохтори ташкилию иқтисодии фаъолияти маркази иттилоотии сайёҳӣ дар мисоли маҷмааи сайёҳии Бохтар мавриди таҳқиқ ва баррасӣ қарор дода шудаанд.

Дар диссертатсия ба тадқиқи роҳҳои воридсозии марказҳои сайёҳии минтақаҳои ҷумҳурӣ ба фазои байналмилалӣ иттилоотӣ-сайёҳӣ тавачҷуҳи хоса зоҳир карда шуда, дар заминаи ҷудо намудани баъзе аз хусусиятҳои умумӣ, ки ба марказҳои ҷаҳонӣ сайёҳии муосир хосанд, муайян карда шудааст, ки марказҳои муосири сайёҳӣ наметавонанд дар алоҳидагӣ вучуд дошта бошанд ва мавҷудияти муваффақонаи онҳо маҳз тавассути ҷойгиршавӣ дар инфрасохтори ҷаҳонӣ сайёҳӣ таъмин мегардад ва ғайр аз ин, дар шароити ҷаҳонишавӣ яке аз ҷузъҳои асосии ҳаёти муваффақонаи марказҳои сайёҳии байналмилалӣ ҳамгироии онҳо ба фазои иттилоотии байналмилалӣ мебошад. Бо дарназардошти ин нуқтаҳо низомии хизматрасонӣ ё маҳсулоти сайёҳии маҷмуавии маркази сайёҳӣ ба таври зайл таҳия карда шудааст (расми 4).

Расми 4 – Системаи хизматрасонӣ ё маҳсулоти сайёҳии маҷмуавии маркази сайёҳӣ

Тибқи маълумоти Созмони ҷаҳонии сайёҳӣ дар соли 2020 як қатор кишварҳои на он қадар пешрафта дар соҳаи сайёҳӣ барои пешрафти маҳсулоти сайёҳии миллии худ ба бозори ҷаҳонӣ маблағҳои муайяни зиёд ҷудо карданд. Дар ин ҳошия қайд гардидааст, ки соли 2021 дар Тоҷикистон ҷалби сармояи мустақими хориҷӣ ба соҳаҳо ба таври зайл сурат гирифтааст: сармояи мустақим асосан ба соҳаи сайёҳӣ – 28,5 млн. доллари амрикоӣ (ё 8,3 Ҷоиз)-ро ташкил медиҳад (расми 5).

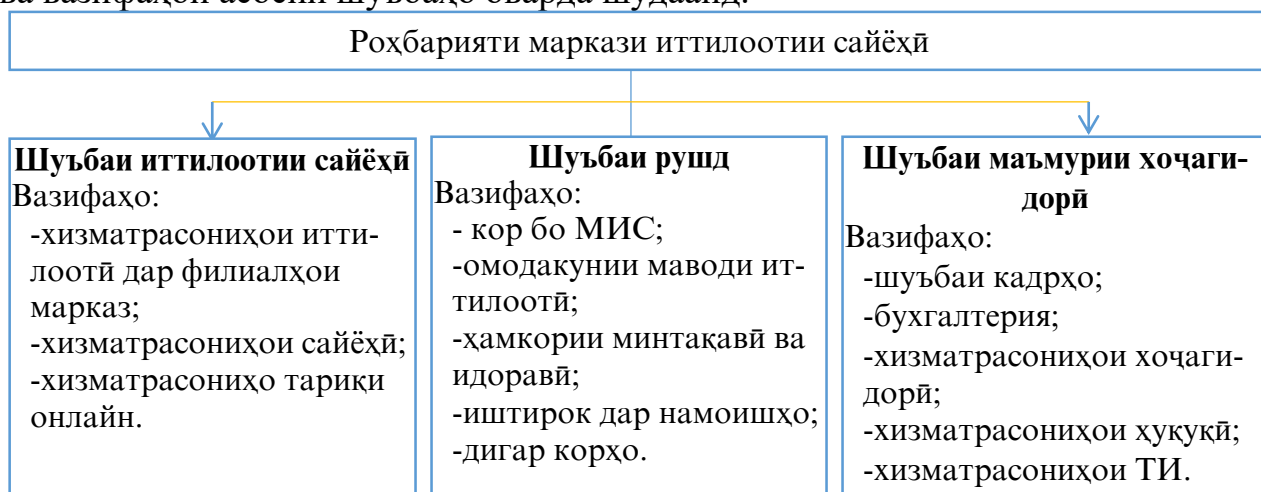

Расми 5 - Ҷалби сармояи мустақими хориҷӣ ба соҳаҳо дар соли 2021

Дар диссертатсия вазъи ҷалб гардидани сармояи мустақими хориҷӣ ба минтақаҳои мамлакат дар солҳои 2020 ва 2021 мавриди таҳқиқ қарор гирифта, муайян карда шудааст, ки дар соли 2021 воридоти сармояи мустақими хориҷӣ бештар ба шаҳри Душанбе – 39,1% (133,9 млн. доллари амрикоӣ), вилояти Суғд – 53,2% (182,0 млн. доллари амрикоӣ), вилояти Хатлон – 5,1% (17,6 млн. доллари амрикоӣ), вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон – 1,1% (3,7 млн. доллари амрикоӣ) ва ба ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ бошад – 1,5% (5,0 млн. долл. ИМА) равона гардидааст.

Дар таҳқиқот муайян карда шудааст, ки бучаи солонаи кишвари мо барои таблиғи маҳсулоти сайёҳӣ аз бучаи бисёр кишварҳои ҷаҳон даҳҳо маротиба камтар буда, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бозори ҷаҳонии сайёҳӣ бо кишварҳои дигар барои ҳуқуқи ҷойгир кардани хизматрасонии сайёҳии худ маблағҳои калон сарфкунанда суфт муаррифӣ мешавад. Бинобар ин, ба ақидаи муаллиф, дар доираи кор оид ба ташкили марказҳои сайёҳӣ маҷмуи чорабиниҳо оид ба қабули сайёҳон дар ин самтҳо, минбаъд таблиғ кардани маҳсулоти сайёҳии ин марказҳо дар бозорҳои миллӣ ва байналмилалӣ, мутобик гардонидани онҳо ба фазои иттилоотии сайёҳии дохилӣ ва берунӣ пешбинӣ карда мешавад. Бо ин мақсад дар диссертатсия, дар заминаи омӯзиши таҷрибаи кишварҳои дигар, истифодаи воситаҳои гуногун пешниҳод гардидааст, ки яке аз ин воситаҳо, ба истилоҳ МИС ё офисҳои сайёҳӣ (ОС) мебошад.

Дар заминаи омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонии фаъолияти МИС дар диссертатсия ба он чунин таъриф мансуб доништа шудааст: Маркази иттилоотии сайёҳӣ ин чун қоида, сохтори ғайритиҷоратӣ буда, дар аксари ҳолатҳо дар асоси фондҳои бучетӣ фаъолият мекунад ва дар худ иттилоотро дар бораи маҳсулоти сайёҳӣ ва хизматрасониҳои марбута дар қаламрави муайян бо мақсади таъмини қабул ва иттилоотонии сайёҳон, кумак ба мақомоти маҳаллӣ дар соҳаи рушд, ҳамоҳангсозии фаъолияти сайёҳӣ ва таблиғи маҳсулоти сайёҳӣ дар бозорҳои миллӣ ва байналмилалӣ ҷамъоварӣ менамояд. Дар сохтори ташкилии маркази иттилоотии сайёҳӣ муаллиф тақсим кардани се шӯъбаи функционалиро тавсия додааст: шӯъбаи иттилоотии сайёҳӣ, шӯъбаи рушд ва шӯъбаи маъмури. Дар расми 6 сохтори намунавии маркази иттилоотии сайёҳӣ ва вазифаҳои асосии шӯъбаҳо оварда шудаанд.

Коркарди муаллиф.

Расми 6 – Сохтори намунавии маркази иттилоотии сайёҳӣ.

Дар Тоҷикистон амалияи ташкил ва истифодаи МИС барои пешбурди самтҳои сайёҳӣ ҳанӯз дар марҳилаи ташаккул ва рушд қарор дорад. Вақте ки дар заминаи ташаккули муосири сайёҳии дохилӣ зарурати баланд бардоштани сифати қабул, хизматрасонии сайёҳон ва ташкили стратегияи мушаххаси маркетинг ба миён омад, дар минтақаҳо ва шаҳрҳои гуногуни кишвар МИС ташкил карда шуд. Ба марказҳои асосие, ки метавонанд ба марказҳои иттилоотии сайёҳии дараҷаи ҷаҳонӣ табдил ёбанд, мансуб доништа мешаванд:

Маркази сайёҳии шаҳри Душанбе, Маркази сайёҳии (шаҳри) Хучанд, Маркази сайёҳии (шаҳри) Бохтар, Маркази сайёҳии (шаҳри) Хоруғ, Маркази сайёҳии (шаҳри) Панҷакент.

Таҳқиқот нишон медиҳад, ки рушди минбаъдаи кори МИС метавонад такони ҷиддӣ барои рушди тичорати сайёҳӣ дар ҷумҳурӣ гардад. Аммо, доништан зарур аст, ки ин сохтор худ аз худ наметавонад барои ҳамаи мушкилоти мавҷудаи саноати сайёҳӣ воситаи кумак гардад. Воқеан, дар шароити мавҷуд будани пешниҳодҳои гуногуни сайёҳии хориҷӣ ба марказҳои сайёҳии ватанӣ нигоҳ доштани мавқеъҳои рақобатии худ хеле мушкил аст. Ба сабабҳои ба таври назаррас коҳишдиҳандаи рақобатпазирии марказҳои сайёҳии ватанӣ дохил мешаванд: номукаммалии тартиб додани равонӣ дар қаламрави ҷумҳурӣ барои шаҳрвандони хориҷӣ, болоравии нархи хизматрасонии сайёҳӣ, сатҳи пасти рушди инфрасохтори сайёҳӣ, набудани логистикаи қабул ва хизматрасонӣ ба сайёҳон, инфрасохтори нопурраи роҳ ва нақлиёт дар минтақаҳои кишвар, норасоии шадиди кадрҳои баландсавб ва бисёр ҷиҳзҳои дигар. Иштирокчиёни бозори сайёҳӣ маҷбуранд, ки мушкилоти худро то ҳади имкон мустақилона ҳал намоянд. Яке аз намунаҳои барҷастаи чунин ҳолат шаҳри Бохтар - маркази вилояти Хатлон шуда метавонад. Шаҳр барои сайёҳон фақат он вақт ҷолиб хоҳад буд, агар меҳмонони эҳтимолӣ онро ҳамчун як маҷмааи ягонаи сайёҳии бисёрсола бо инфрасохтори тараққикардаи сайёҳӣ, ки ба қабул ва хизматрасонии босифати сайёҳон нигаронида шудааст, қабул намоянд, на ҳамчун маҷмааҳои алоҳида ва парокандаи сайёҳӣ, ки бо имконот ва пешниҳодҳои худ маҳдуданд. Маълумоти дар сомонаҳои расмӣ шаҳри Бохтар овардашуда хусусияти рӯякӣ доранд. Дар ҳудуди шаҳри Бохтар сохтори шаҳриё вучуд надорад, ки ба таъминоти хизматрасонии иттилоотӣ ройгон ба сайёҳон доир ба сайёҳӣ ва истироҳат мусоидат намояд. Дар натиҷаи таҳлили вазъи мавҷуда ва мушкилоти таъминоти иттилоотӣ чунин камбудҳои ошкор гардидаанд: набудани марказҳои иттилоотӣ барои қабули сайёҳон ва сокинони маҳалӣ; набудани базаи ягонаи ахбор аз рӯи хизматрасонии сайёҳӣ ва инфрасохтори сайёҳӣ; мубодилаи сусти миёни иштирокдорони бозори сайёҳӣ; набудани иқдоми умумӣ рушд; набудани мониторинги систематикӣ сатҳи хизматрасонӣ.

Ба ақидаи муаллиф, яке аз механизмҳои, ки ба рушди маркази сайёҳӣ дар қаламрави Бохтар мусоидат карда метавонад, кори маркази иттилоотӣ сайёҳӣ буда метавонад. Муаллиф дар заминаи омӯзиши таҷрибаи хориҷии кори МИС ва инчунин вазъи мавҷудаи шаҳр дар диссертатсия сохтори ташаккул ва ҳаракати ҷарайёнҳои иттилоотӣ МИС-и Бохтарро пешниҳод намудааст.

Ҳамин тариқ, тамоми фаъолияти кории МИС ба ташаккул ва нигоҳ доштани системаи алоқаи байни иштирокчиёни дохилии бозори сайёҳии шаҳри Бохтар, бо мақсади ҳамкориҳои иттилоотӣ онҳо, инчунин таблиғ ва расонидани маҳсулоти сайёҳӣ то ба истеъмолкунандагони охири рағна карда мешавад. Дар воқеъ, ин асоси ташаккули фазаи дохилии сайёҳии иттилоотӣ хоҳад буд, ки ба татбиқи бомуваффақияти Барномаи рушди дарозмуддати сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин ба рушди сайёҳии воридотӣ ва дохилӣ дар қаламрави вилояти Хатлон рағна мегардад.

Дар диссертатсия асоснок карда шудааст, ки чараёнҳои иттилоотӣ, на ин ки робитаҳои байни истеҳсолкунандагони хизматрасонии сайёҳиро фароҳам меоранд, балки дар шакли хизматрасонӣ ва пардохт низ амал мекунанд. Тахмин карда мешавад, ки дар оянда бо зиёд шудани ҳаҷми хизматрасониҳои МИС, эътироф ёфтани ва эҳтимолияти афзоиши самаранокии фаъолияти он барои тичорати маҳаллӣ, ҳиссаи маблағгузориҳои кори он аз ҳисоби манбаъҳои ғайрибуҷавӣ зиёд мешавад. Ҳамзамон, маблағгузориҳои буҷетӣ набояд аз 55%-и хароҷоти зарурӣ, ки барои таъмини фаъолияти пурраи маркази иттилоотии сайёҳӣ зарур аст, кам карда шавад. Ба андешаи мо, чунин тарзи ташкили кори МИС имкон медиҳад, ки тамоми иттилооти мавҷудаи иқтисодии сайёҳӣ дар базаи ташкилоти ягона ҷамъ оварда шуда, бояд дар ҳалли як қатор масъалаҳои муҳимми маҷмааи сайёҳии Бохтар таъсир расонад, барои ташкили фазои иттилоотии сайёҳии дохилишаҳрӣ, шароитҳои мусоид фароҳам орад.

ХУЛОСАҲО

Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия:

1. Нақши сайёҳӣ дар рушди минбаъдаи иқтисоди муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон афзоиш хоҳад ёфт, зеро мавҷудияти захираҳои табиӣ фароғатии нотақрор ва мероси бойи таърихӣ фарҳангии мамлакат дар самти эҳё ва рушди минбаъдаи бозори хизматрасонии сайёҳӣ дар миқёси Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун омилҳои муҳим баромад намуда, боиси яке аз самтҳои афзалиятноки иқтисодӣ мамлакат ба шумор рафтани он мегардад. Дар робита ба ин, аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати рушди соҳаи сайёҳии кишвар тадбирҳои назаррас андешида шуда, дар ҳоли татбиқ мебошанд.

2. Рушди устувори соҳаҳои сайёҳӣ бо дигаргунсозии индустриалии он алоқаманд буда, технологияҳои мувофиқи истеҳсолотро, ба монанди омилҳо, воситаҳо ва технологияҳои муосир талаб мекунанд. Танҳо дар сурати мавҷуд будани ин се ҷузъ оғози раванди истеҳсолот ва пешниҳоди хизматрасониҳои сайёҳӣ имконпазир мегардад. Барои таъмини раванди истеҳсолот ба ҳам мувофиқсозии ҷузъҳои зерин зарурат дорад: ҳаҷми зарурии ҷузъҳои истеҳсолот, ифодаи миқдорӣ, ташкили раванди истеҳсолот ва афзоиши минбаъдаи маҳсулоти сайёҳӣ; сифати назардошти омилҳо, воситаҳо ва технологияҳои истеҳсолот; ягонагии муваққатӣ ва фазой - ҳузури ҳамзамони тамоми ҷузъҳо дар фазои маҳдуд, ҳамчунин истифодаи онҳо дар раванди истеҳсолот; мавҷудияти шахси масъул доир ба истифодаи омилҳо, воситаҳо ва технологияҳои истеҳсолот; мавҷудияти маркази ҳамроҳсозӣ барои қабули қарорҳо дар раванди истеҳсолот.

3. Майдони иттилоотӣ маҷмуи воситаҳо ва усулҳои ба дуриҳо интиқол додани маълумоти сайёҳӣ ё тичориро дар бар мегирад, ки заминаи рушди индустриалии соҳаро ташкил медиҳад. Иттилоот, айни замон, ҳам захираи истеҳсолие маҳсуб меёбад, ки ҳангоми бавучудовариҳои маҳсулоти сайёҳии диққатҷалбкунанда тасҳеҳоти муайяно имкон медиҳад ва ҳам роҳи ягонаи пешбурди маҳсулоти сайёҳӣ дар бозори ҷаҳонии сайёҳӣ мебошад. Шартан, иттилооти сайёҳиро ба иттилооти воридотӣ, ки манфиатҳои истеҳсолкунандаи

маҳсулоти сайёҳиро ифода мекунад ва содиротӣ, ки инъикоскунандаи манфиатҳои истеҳсолкунандаи маҳсулоти сайёҳӣ мебошанд, чудо мекунад. Барои табдил ёфтани ба воситаи нисбатан самарабахши истеҳсоли маҳсулоти сайёҳӣ майдони иттилоотӣ ба як қатор талаботи зерин бояд ҷавобгӯ бошад: ҳадди аксар будани мобилинокӣ ва реагентивии фаврӣ; эътимодноки ва бартарафкунии монеаҳои эҳтимоли дар хатти алоқа; аз рӯи миқёси фароғирӣ фарқкунанда; дастрас будан ба шумораи ҳадди аксари мизочон.

4. Бояд қайд кард, ки шакли самарабахши системаҳои иттилоотӣ, таҳлилӣ ва воситаҳои муттаҳидшудаи он марказҳои вазъие мебошанд, ки ҳамчун воситаи дастгирии фаъолияти субъектҳои сайёҳӣ истифода мешаванд. Аз ҷиҳати назариявӣ, мо функсия ва сохтори чунин маҷмааро бо истифода аз мисоли як маркази вазъият, ки дар назди Кумитаи сайёҳии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ё Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода мешавад, баррасӣ намудем.

5. Ҳоло дар ҷумҳурии сайёҳӣ ҳамчун соҳаи сердаромад ва яке аз самтҳои асосии рушди иқтисодиёти Тоҷикистон ба соҳае табдил ёфтааст, ки таърих, фарҳанг ва анъанаҳои миллиро ба ҷаҳониён шинос менамояд. Дар доираи амалигардонии ҳадафи “Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” барои таъмини инкишофи сайёҳӣ ва рӯи қор омадани иқтисодии он муҳити созгори ҷалби сармояҳо ва инфрасохтори сайёҳӣ эҷод шудааст.

6. Захираҳои сайёҳӣ он вақт маъруфият пайдо мекунад, ки аҳли ҷомеа дар бораи онҳо иттилоӣ ҳар чи бештар ба даст биоварад. Дар айни замон дар мамлакат роҳҳои зерини паҳн кардани захираҳои иттилоотӣ дар бахши сайёҳӣ рушд ёфта истодааст: шабакаҳои иттилоотӣ ва телекоммуникатсионӣ; паҳн дар ВАО; чопи маводҳо; воситаҳои ахбори сайёр тавассути компютер. Дар ин замина, муҳити иттилоотии бахши сайёҳӣ маҷмуи субъектҳо ва объектҳои мебошад, ки чунин фаъолиятҳоро пиёда мекунад. Истеҳсол ин, тақсимот, табдилдиҳӣ ва истифодаи иттилоот оид ба бахши сайёҳӣ ба равандҳои иттилоотӣ мебошад, ки равандҳои таҳия ва истифодаи системаҳои иттилоотӣ, технологияҳои иттилоотӣ ва воситаҳои дастгирӣ, воситаҳо ва механизмҳои амнияти иттилоотиро дар бар мегирад.

Таъсиси оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

1. Марказҳои сайёҳӣ новобаста ба фарқиятҳои сершумори худ баъзе хусусиятҳои умумиро, ки ба марказҳои ҷаҳонии сайёҳии муосир хосанд, доро мебошанд: азхудкунии ҳудуд бо мероси табиӣ, фарҳангӣ, фароғатӣ ва дигар захираҳои ҷаззоби сайёҳӣ, ки дар сатҳи ҷаҳонӣ маълуманд; рушди инфрасохтори нақлиёти роҳи автомобилгард; ташкили қабул ва будубоши сайёҳон, мутобиқи стандартҳои байналмилалӣ (хизматрасонии ҷойгиркунонӣ, таъмин бо хурду хӯрок, истироҳат, амният ва ғайра); рушди инфрасохтори умумишаҳрӣ ва коммуналии макони таъинот; риояи меъёрҳо ва стандартҳои байналмилалӣ экологӣ (аз ҷумла технологияҳои аз ҷиҳати экологӣ тоза, мониторинги экологӣ ва ғайра); рақобатпазирии нархи ғайринархӣ ва ғайра.

2. Таъсиси чунин марказҳои асосӣ, ки дар мамлакат метавонанд ба марказҳои иттилоотии сайёҳии дараҷаи ҷаҳонӣ табдил ёбанд, пешниҳод

гардидааст: Маркази сайёҳии шаҳри Душанбе; Маркази сайёҳии Хучанд; Маркази сайёҳии Бохтар; Маркази сайёҳии Хоруғ; Маркази сайёҳии Панҷакент.

3. Барои фаъолияти пурсамари Маркази сайёҳӣ дарки аҳамияти ФИС нақши муҳим дорад. Маркази мазкурро метавон ҳамчун низоми иттилоотию иртиботӣ шарҳ дод, ки ҳадафи он таъмини ҳамкорию иттилоотӣ дар байни иштирокчиёни дохилӣ ва хориҷии бозори сайёҳӣ, ташаккули маҳсулоти сайёҳӣ, инчунин мубодила ва то ба истеъмолкунанда расонидани иттилоот мебошад. Дар ин чода, ташкили Марказҳои иттилоотии сайёҳӣ ё офисҳои сайёҳӣ мувофиқи мақсад мебошад, ки сохтори онҳо фаъолияти муназзами се шӯъбаи функционалиро дар бар мегирад: шӯъбаи иттилоотии сайёҳӣ; шӯъбаи рушд; шӯъбаи маъмурӣ.

4. Дар Бохтар метавон як маҷмааи сайёҳӣ ва дар он МИС дар асоси таҷрибаи хориҷии қори МИС, инчунин вазъи мавҷудаи шаҳр ташкил намуд, ки объектҳои сайёҳии дар наздикии ноҳияҳо ва шаҳр ҷойгиршударо фаро гирад. Қори маркази иттилоотии сайёҳӣ дар қаламрави шаҳр ба татбиқи Барномаи рушди сайёҳӣ барои дурнамои дарозмуддат ва таъмини рушди устувори тичорати сайёҳӣ ва ташкили минбаъдаи маркази сайёҳии сатҳи ҷаҳонӣ мусоидат хоҳад кард. Дар асоси ҳадафи МИС, инчунин мушкilotи мавҷудаи соҳаи сайёҳӣ, вазифаҳои асосии сохтори пешниҳодшуда чунин баён карда мешаванд: қабул ва хизматрасониҳои иттилоотии сайёҳон, меҳмонон ва сокинони кишвар; пешбурди хизматрасонии сайёҳӣ дар бозорҳои дохилӣ ва байналмилалӣ; мусоидат дар омодагӣ ва ташкили ҷорабиниҳои гуногун; мусоидат дар таъмини ҳамкорию байни иштирокчиёни бозори сайёҳӣ; мусоидат ба мақомоти маҳаллӣ дар рушд ва ҳамоҳангсозии фаъолияти сайёҳӣ ва ғайра.

5. Гарчанде ки сохтори саноати сайёҳӣ аз ташкили фаъолияти соҳаҳои дигари иқтисодӣ тафовути калон надошта бошад ҳам, дар ин ҷо як хусусияти муҳим ба назар мерасад - иттилоот маркази пайваस्तкунандае мебошад, ки истеҳсолкунандагони гуногунро дар дохили саноати сайёҳӣ нигоҳ медорад. Маркази иттилоотии сайёҳӣ имконият медиҳад, ҳамгироӣ дар сайёҳӣ, ки муттаҳид сохтани якҷанд минтақаи сайёҳиро барои васеъ кардани минтақаҳои таъсиррасон ифода менамояд, рӯйи қор ояд. Ҳамгироӣ дар сайёҳӣ системаи ягонаи унсурҳои гуногун мебошад, ки барои рушди конгломерати сайёҳӣ дар мамлакат хизмат мекунад. Ҳамгироӣ инчунин ба қонеъ кардани манфиатҳои сайёҳон ва ширкатҳои сайёҳӣ мусоидат мекунад.

Ҳамин тариқ, таъсиси МИС ва татбиқи дигар тадбирҳои болозикр ба рушди соҳаи сайёҳӣ дар вилояти Хатлон мусоидат менамоянд ва танҳо дар сурати амалӣ намудани пешниҳодҳои мутазаққира метавонад вуруди сайёҳон дар минтақа ривоч ёбад.

ФЕҲРАСТИ ИНТИШОРОТИ МУАЛЛИФ ДОИР БА МАВЗУИ ТАҲҚИҚОТ

Мақолаҳо дар нашрияҳои тақризшаванда:

[1-М].Наимзода Н.Қ. Имконоти сайёҳӣ ва раванди таҳаввули он дар Тоҷикистон / Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. – Душанбе, 2021. - № 4/2 (39). – С. 123-131. – ISSN 2308-054X.

[2-М].Наимзода Н.Қ. Муаммоҳои идоракунии ҳолати хизматрасонии сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Н.Қ. Наимзода., Воҳидов У.М, // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2021. - № 1/4 (92). - С.206-212. – ISSN 2663-5534.

[3-М].Наимзода Н.Қ. Тамоюлҳои рушди туризм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2022. - № 1-2 (98). - С. 304-311. – ISSN 2663-5534.

[4-М].Наимзода Н.Қ. Иқтидори сайёҳии ҷумҳурӣ ва раванди инкишофи соҳаи туризм. / Ҳ.У.Умаров., Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2022. - № 1-2 (98). – С. 311-317. – ISSN 2663-5534.

[5-М].Наимзода Н.Қ. Асосноккунии пешниҳоди таъсиси маркази иттилоотии сайёҳии Бохтар. / Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2022. - № 1/4 (104). - С.197-201. – ISSN 2663-5534.

[6-М].Наимзода Н.Қ. Иттилоотикунони тижорати байналмилалӣ меҳмонхонаҳо дар шароити рушди сайёҳӣ. /Умаров Ҳ,У,, Наимзода Н.Қ, // Маҷаллаи илмӣ-сиёсии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Идоракунии давлатӣ” № 4/2 (59). –Душанбе, 2022. С. 33-42. –ISSN 2664-0651 (Print). –ISSN 2709-8567 (Online).

[7-М].Наимзода Н.Қ. Асосҳои таҳқиқи рушди бозори хизматрасонии сайёҳӣ дар низоми муносибатҳои иқтисодӣ. / Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2023. - № 1/1 (107). - С.267-273. – ISSN 2663-5534.

[8-М].Наимзода Н.Қ. Системаҳои иттилоотӣ ҷустуҷӯ ва ҷойбандкунии ширкатҳои сайёҳӣ. / Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2023. - № 1/2 (107).

Дар дигар нашрияҳо:

[9-М].Наимов Н.Қ. Имкониятҳои технологияи иттилоотӣ коммуникатсионӣ ва ҳалли мушкилот барои рушди соҳаи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Н.Қ.Наимов, Р. Шохсанамӣ., З.Латифов // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Мушкилоти мубрами таълими фанҳои риёзӣ ва табиӣ дар низоми таҳсилоти кредитӣ». –Бохтар, 2018. –С. 267-270.

[10-М].Наимов Н.Қ. Сайёҳӣ ва истифодаи технологияҳои информатсионӣ /Н.Қ.Наимов // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалии «Истифодаи маводи кишваршиносӣ ҳамчун воситаи тарбияи ифтихори миллӣ ва ватандӯстӣ зимни таҳқиқ ва омӯзиши фанҳои таълимии муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ». Бохтар, 2018. - С. 26-28.

[11-М].Наимзода Н.Қ. Маҳсули хизматрасониҳои информатсионӣ дар фаъолияти сайёҳӣ/ Н. Қ. Наимзода// Маводи Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами математика дар замонҳои муосир: дурнамо ва ҳалли онҳо». Бахшида ба 80-солагии доктори илмҳои физика ва математика, профессор, шодравон Раҳмат Акбаров. –Кӯлоб, 2019. –С. 279-282.

[12-М].Наимзода Н.Қ. Мукамалгардонии истифодаи иқтидорҳои туристӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон/ Н.У. Ализода. Н.Қ. Наимзода// Маводи Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Самтҳои муосири татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар рақамикунонии таҳсилот, илм ва истеҳсолоти саноатӣ». Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон, Донишкадаи сайёҳӣ, соҳибкорӣ ва хизмат (27-уми ноябри соли 2021).- Душанбе, 2021. –С. 409-411.

[13-М].Наимзода Н.Қ. Рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ-самти афзалиятнок/ Н.Қ. Наимзода., Г. Раҳимова// Маводи Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Самтҳои муосири татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар рақамикунонии таҳсилот, илм ва истеҳсолоти саноатӣ». Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон, Донишкадаи сайёҳӣ, соҳибкорӣ ва хизмат (27-уми ноябри соли 2021).- Душанбе, 2021. С. 148-151.

[14-М].Наимзода Н.Қ. Ташаккули чараёни иттилоотии сатҳи табиноти барномавии сайёҳӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ/ Н.Қ. Наимзода// Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба эълонгардидани солҳои 2020-2040 «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» дар мавзӯи: Масъалаҳои мубрами илмҳои табиӣ, дақиқ, риёзӣ ва техникӣ дар рушди саноати кишвар. –Бӯстон, 2022. –С. 396-397.

[15-М].Наимзода Н.Қ. Тенденции развития туризма в Республике Таджикистан /Н.Қ. Наимзода // «III Международное книжное издание стран Содружества Независимых Государств «ЛУЧШИЙ ПЕДАГОГ-2022». Том 8. г. Астана, Казахстан, 2022 . -С.13-14.

[16-М]. Наимзода Н.Қ. Омӯзиши усулҳои менеҷменти сайёҳӣ дар шароити муосир / Н.Қ. Наимзода// Материалы V Международной научно - практической конференции «НАУКА и ТЕХНОЛОГИИ». Алматы, Казахстан, 2022. –С. 48-55.

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«БОХТАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ НОСИРА ХУСРАВА»**

УДК: 338.4 (575.3)

ББК: 65.8

Н-20

На правах рукописи

НАИМЗОДА НАСИМДЖОН КУДРАТУЛЛО

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕ-
НИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ
(на основе материалов Хатлонской области Республики Таджикистан)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – Отраслевая экономика (08.00.04.06 – Экономика сферы туризма)

Душанбе – 2023

Диссертация выполнена на кафедре менеджмента и организация туризма Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава

Научный руководитель: **Умаров Ходжамахмад** – доктор экономических наук, профессор кафедры экономической географии и туризма Таджикского национального университета

Официальные оппоненты: **Шаропов Фарход Разокович** - доктор экономических наук, доцент кафедры туристического бизнеса, рекреации и гостеприимства Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана

Бобозода Афзалшохи Олимджон – кандидат экономических наук, и.о. доцента кафедры управления государственными финансами Академии государственного управления при Президенти Республики Таджикистан

Ведущая организация: Институт экономики и демографии Национальной Академии наук Таджикистана

Защита диссертации состоится 28 ноября 2023 года, в 13⁰⁰ часов на заседании диссертационного совета 6D.КOA–063 при Международном университете туризма и предпринимательства Таджикистана. Адрес: Республика Таджикистан, 734055, г. Душанбе, пр. Борбада, 48/5.

С диссертацией и авторефератом можно ознакомиться в библиотеке и на официальном сайте Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана www.iutet.tj.

Автореферат разослан «_____» _____ 2023 года.

Ученый секретарь диссертационного совета, кандидат экономических наук, доцент

Исмоилов А.А.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. За период независимости страны туристический сектор нашей страны постепенно развивался и на сегодняшний день прибывает на новом этапе развития. Данная сфера, в зависимости от требований современной ситуации, изменений на туристическом рынке, представляет необходимость его прогнозирования и изучения, что с разработкой и реализацией инвестиционных проектов, строительством туристической индустрии и инфраструктуры стала одной из наиболее быстро развивающихся отраслей национальной экономики. Индустрия туризма, как эффективная часть экономики, способствует обеспечению конкурентоспособности развития туризма при решении вопросов регионального развития, рационального использования природных ресурсов, охраны наследия памятников истории и культуры, выступает укрепляющим фактором общественной жизни народа.

В Послании Основателя мира и национального единства - Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона (23.12.2022) подчеркивается: “Для обеспечения дальнейшего развития сферы туризма Комитету по развитию туризма необходимо активизировать работу по расширению перечня туристических обслуживаний, повышению уровня и улучшения качества услуг в отрасли, широкого расширения лечебного, экологического и альпинистского туризма. В этом процессе необходимо придавать серьезное значение вопросам эффективной и качественной реализации инвестиционных проектов сферы, продолжения создания туристической инфраструктуры в соответствии с мировыми стандартами, повышения международного статуса страны, формирования национального бренда, охватывающего туристические возможности и представления её на мировой арене, а также обеспечения кадрового потенциала отрасли”⁴.

Включение деятельности субъектов туристической отрасли и ее услуг в мировой рынок туристических услуг является одним из приоритетных направлений дальнейшего развития страны, в том числе элемента ее зеленой экономики, и этот процесс зависит от резервного потенциала туристической отрасли, размещения и обеспечения эффективности туристических услуг. Известно, что индустрия туризма является одной из наиболее прибыльных сфер экономики в современное время и играет важную роль в обеспечении повышения благосостояния населения и его занятости в общественной жизни.

На новом этапе своего развития туристическая сфера должна выполнить свою важную задачу по повышению международного положения страны и ее представленности в мире. Данное действие осуществляется путем рассмотрения и предложения качественных туристических продуктов и услуг на мировом рынке посредством электронного бизнеса. Только наличие богатых туристических ресурсов в стране не может привлечь большое количество туристов. Фак-

⁴ Послание Президента Республики Таджикистан, Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан с 23.12.2022 [электронный ресурс]. URL: [http:// http://president.tj/node/29823](http://http://president.tj/node/29823) (дата обращения: 24.04.2023)

тически Республика Таджикистан является страной с уникальными туристическими объектами современности, поскольку обладает огромным культурным и историческим наследием, выгодным географическим положением, разнообразным природными ландшафтом, зонами отдыха, водным и животным миром. Ее представление с применением цифровых технологий и деятельности туристических компаний в целях информационной системы отрасли может обеспечить развитие рынка туристических услуг страны, экономики туристической сферы и ее индустрии. Отсюда развитие туристических услуг напрямую связано с развитием информационных услуг, которые являются важной частью туристического продукта. То есть позиция информационных ресурсов по управлению туристическими услугами играет ключевую роль. Именно по этой причине, на наш взгляд, в отечественной экономической литературе посвященной туризму информационному обеспечению отрасли уделяется недостаточное внимание. Поэтому данная проблема обусловила выбор темы исследования и ее актуальности. Совершенствование основных механизмов информационного обеспечения организации процессов продвижения туристических услуг, прежде всего, организационно-экономической структуры деятельности Туристическо-информационных центров (ТИЦ) в Республике Таджикистан и в её регионах, является доказательством актуальности темы исследования.

Степень разработанности научной темы. Теоретические и практические основы совершенствования и развития туристической отрасли, а также обеспечения ее информационной среды отражены в работах зарубежных авторов, таких как: В.Н. Шарафутдинов, М.М. Амирханов, А.Ю. Александрова, Ю.И. Аврах, М.И. Астахова, Е.Л. Драчев, В.А. Квартальнов, Г.М. Романова, Г.Д. Нубарян, М.В. Соколова, А.А. Татаринев, Т.В. Черевичко, Г.В. Яковенко и др.

Проблемам, связанным с процессом и развитием туристической инфраструктуры, влиянием туристической отрасли на развитие экономики и информационное обеспечение туристической отрасли, посвящены научные исследования отечественных ученых, таких как: А. Абдалимов, П.Х. Азимов, Д.Ш. Ёров, У.М. Зарифов, М.И. Кодирова, Ф.С. Кодиров, Х.У. Умаров, Ф.С. Комилийн, С. Куватбек, Ф.Н. Мирбобоев, Ф.Ю.Миракзода, Ф. Мирзоахмедов, А.Б. Мирсаидов, Д.С. Нуров, У.А. Сафаров, М.С. Собиров, Н.Н. Сайфуллоев, Д.К. Сайдуллоева, А.А. Солехзода, Б.О. Хамдамов, А.Р. Хотамов и др.

Изучение возможностей разработки и внедрения новых методов, практических инструментов и информационных технологий, обеспечивающих эффективную работу туристической отрасли в целях повышения ее конкурентоспособности, в реальных условиях национальной экономики считается важным для реализации отдельных положений Концепции цифровой экономики.

Следует отметить, что в зависимости от характера и закономерности современного этапа развития социально-экономических отношений в сфере туризма, которые связаны с формой организации использования информационных ресурсов, ряд ученых занимают разные позиции. Поэтому в условиях развития цифровой экономики, меняющихся современных условия, требуют глубокого понимания ряда методов по вопросу организации ТИЦ. По нашему мне-

нию, вопрос повышения эффективности производства отечественной туристической продукции и обеспечения ее конкурентоспособности с использованием туристического информационного пространства (ТИП) в современной экономической науке, в частности, в экономике туристической отрасли и его информационное обеспечение считается одним из наименее проработанных вопросов. Таким образом, большая практическая значимость и недостаточная научная проработанность вопросов совершенствования информационного обеспечения организации туристических услуг и повышения их конкурентоспособности на основе организации различных форм информационных услуг определяют выбор темы, актуальность, цель, задачи, основные направления и содержание диссертации.

Связь исследования с программами (проектами) и научной тематикой. Тема исследования включает вопросы, связанные с экономикой и управлением по сферам деятельности (Экономика туристической сферы), и отражается в «Стратегии развития туризма в Республике Таджикистан на период до 2030 года», «Концепции цифровой экономики в Республике Таджикистан», «Программа развития туризма в Республике Таджикистан на 2018-2020 годы», «Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года».

Общая характеристика работы:

Цель исследования – разработка методического подхода и совершенствование механизмов информационного обеспечения организации процессов деятельности туристических услуг и формирования туристических информационных центров Республики Таджикистан.

Задачи исследования. Для достижения цели исследования были поставлены следующие задачи:

- изучение сущности, задач и определение вклада туризма в экономику страны и введение нормативных положений о понятиях «туристический потенциал», «туристические продукты и услуги», а также технологии производства туристической продукции;
- классификация туристических ресурсов, их уровень и стоимостное качество как фактор их производства и коммерциализации в экономике туризма;
- оценка тенденций и закономерностей развития туристической отрасли в Республике Таджикистан, тенденций ее развития в составе валового внутреннего продукта (ВВП), состояния туристического потенциала страны;
- анализ деятельности туристических информационных центров республики, связей, выводящих туристические центры республики в международное туристическое информационное пространство;
- концептуальная разработка и предложения по совершенствованию механизмов организации системы туристических информационных центров в целях координации национального туристического пространства с мировым пространством;
- обоснование предложений и рекомендаций по совершенствованию структуры формирования и обмен информационных потоков на уровне туристиче-

ских регионов, что в дальнейшем способствует развитию внутреннего и внешнего туризма.

Объектом исследования является экономика туристического сектора Таджикистана и отношения, связанные с информационным обеспечением процессов организации продвижения туристического продукта в Хатлонской области.

Предметом исследования является совокупность социально-экономических отношений, возникающих в процессе информационного обмена между субъектами отрасли туризма, что ускоряет производство продукции и предоставление своих услуг на рынок туристических услуг.

Гипотеза исследования заключается в необходимости доказать гипотезу о том, что в структуре производства туристических продуктов и услуг информация является основным производственным ресурсом и играет решающую роль, а эффективность туристической экономики, производства и предложения и коммерциализация туристических услуг на внутреннем и внешнем рынках с уровня информационного обеспечения, цифровизации организации и управления производственными процессами и туристическими услугами тесно связаны между собой. Поэтому совершенствование механизмов и средств информационного обеспечения для организации и управления туристическими услугами является основным фактором повышения эффективности деятельности хозяйствующих субъектов, в том числе использования организационно-экономических форм ведения хозяйства и развития предпринимательства в сфере туризма.

Этапы исследования. Диссертация была выполнена в 2017-2023 годах на кафедре менеджмента и организации туризма Бохтарского государственного университета имени Носири Хусрава, что включает связанные с ней этапы.

Теоретические основы исследования. Теоретической основой исследования являются работы выдающихся отечественных и зарубежных ученых, посвященных совершенствованию информационного обеспечения организации туристических услуг, вопросам повышения эффективности производства отечественной туристической продукции и обеспечения ее конкурентоспособности с использованием ТИЦ и ТИП. Обоснованы концептуально-теоретические положения и выводы, касающиеся научных вопросов совершенствования информационного обеспечения организации услуг.

Методологическая основа исследования. Для достижения целей и задач диссертационного исследования в процессе проведения экономического анализа использовались статистические методы, сравнительный, логико-теоретический анализ, анализ динамики событий и наблюдений.

Источниками исследования по смыслу и содержанию по организации информационного обеспечения развития туристической отрасли были изучены и проанализированы работы следующих ученых: «Муаммоҳои рушди соҳаи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Ф.Н. Мирбобоев, 2019], «Сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: муаммоҳо ва дурнамо» [Д.Н. Ёров, 2017], «Иқтидори ноҳияҳои кӯхӣ ва масъалаҳои рушди сайёҳӣ» [Ф.Ю. Миракзода, 2017], «Танзими рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Д.К. Саъдуллоева, 2018],

«Накши инфрасохтори сайёҳӣ дар низоми муносибатҳои муосири хочагидорӣ» [А.А. Солеҳзода, 2020], «Рушди сайёҳии экологӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [У.М. Зарифов, 2018] и др.

Научная база исследования. В качестве исследовательской базы выступают Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан и его региональные управления, Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года, Стратегия развития туризма в Республике Таджикистан на период до 2030 года, Концепция цифровой экономики в Республике Таджикистан, Концепция развития туризма в Республике Таджикистан, Программа развития туризма в Республике Таджикистан на 2018-2020 годы, официальная информация Комитета по развитию туризма при Правительстве Республики Таджикистан, а также периодические издания.

Научная новизна исследования основана на совершенствовании методических основ и разработке механизмов и средств информационного обеспечения организации деятельности туристических услуг, а также организации туристических информационных центров республики. В зависимости от поставленных задач к положениям, содержащим новые элементы, относятся:

- установлены место туризма и его мультипликативный эффект в экономике страны, разъяснены понятия «туристический потенциал», «туристические продукты и услуги», а также технологии производительности турпродуктов; обосновано, что производство турпродуктов возможно только при наличии трех основных факторов - туристических ресурсов, капитала и трудовых ресурсов;

- доказано, что основная классификация туристических ресурсов связана со способом их появления, и на его основе лежат природные ресурсы, ресурсы интеллектуальной собственности и смешанные ресурсы туризма. Качество туристических ресурсов, выступив как фактор обеспечения конкурентоспособности туристических услуг, определяет уровень образованности населения и их недостаточное внимание с точки зрения воздействия на туристов. В этом контексте возрастает значение туристических ресурсов для населения региона, а также для развития коммерческой деятельности;

- закономерности развития туристической отрасли в Республике Таджикистан показывают тенденции ее развития в составе ВВП, а также большой объем импорта иностранной валюты в развитие различных секторов экономики. В данном контексте определено, что оценка состояния туристического потенциала республики способствует динамичному развитию туризма. Отсюда обосновывается необходимость использования зарубежного опыта в организации индустрии туризма, и на этой основе обеспечивается устойчивое развитие секторов туристической отрасли;

- понятие «Туристический информационный центр» трактуется как словосочетание, поясняющие средства формирования, как внешнего, так и внутреннего информационного поля и его выхода на новый информационный уровень, где определяются основные функции деятельности туристических информационных центров в республике;

– в целях создания многоуровневой системы туристических информационных центров, охватывающих все национальное туристическое пространство, предложена ее четырехуровневая структура, и определены задачи каждого отдельного уровня, а также предложен концептуальный подход по формированию организационно-экономической структуры управления туристическими информационными центрами Хатлонской области;

– обоснованы предложения и рекомендации по совершенствованию структуры формирования и движения информационных потоков на уровне туристической зоны, способствующих развитию внутреннего и внешнего туризма.

Основные положения, выносимые на защиту:

– авторское определение понятий «туристический потенциал», «туристические продукты и услуги», а также технологии производства туристической продукции;

– обоснование положений и классификация туристических услуг, относящихся к медицинским, антропогенным и смешанным формам туристических ресурсов, а также обоснование положений о качестве туристических ресурсов как факторе туристических услуг на основе типичных особенностей и доступности;

– выявление реальности развития туристической отрасли и уровня ее информационного обеспечения в Республике Таджикистан, тенденции ее развития и соответственно увеличения ее удельного веса в структуре ВВП;

– авторская разработка понятия и структуры «Туристические информационные центры», как средства формирования внутреннего туристического информационного пространства и выхода во внешнее туристическое информационное пространство;

– обоснование рекомендаций по построению четырехуровневой структуры ТИЦ и определение практического назначения каждого отдельного уровня, а также разработка концептуального способа формирования организационно-экономической структуры управления туристическими информационными центрами в туристические зоны Хатлонской области;

– на основе информационных потоков формирование регионального уровня туризма, для развития внутреннего и внешнего туризма.

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в разработке и уточнении методологии исследования координации различных научных методов в совершенствовании механизмов информационного обеспечения организации туристических услуг в условиях ТИЦ и ТИП. В ходе исследования обсуждались вопросы разработки методических основ внедрения комплексной системы туристического информационного обеспечения, и продвижения неделимости территории на туристическом рынке. Определены возможные направления развития туризма и пути привлечения туристов в Республику Таджикистан, а также сделаны конкретные предложения по совершенствованию механизма его реализации. Представленные основные выводы могут способствовать развитию методов организации туристического производства и об-

служивания, управления туристическими комплексами, в том числе формированию туристического информационного пространства.

Степень достоверности результатов исследования подтверждается проведением экспериментов, точностью данных, адекватностью объема материалов исследования, статистической обработкой результатов исследований и публикаций. Представлены выводы и рекомендации, основанные на научном анализе результатов теоретических и экспериментальных исследований.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Диссертационное исследование соответствует следующим пунктам Паспорта номенклатуры специальностей ВАК при Президенте Республики Таджикистан по специальности 08.00.04 – Отраслевая экономика (08.00.04.06 – Экономика сферы туризма): 1.9. Современное состояние и прогнозирование основных тенденций развития внутреннего и международного туристских рынков; 1.12. Экономика туристских дестинаций и обеспечение их конкурентоспособности; 1.13. Ресурсный потенциал сферы туризма. Размещение и эффективность деятельности предприятий сферы туризма и основные факторы, их обеспечивающие; 1.17. Современные тенденции развития организационно-экономических форм хозяйствования в сфере туризма; 1.22. Стратегический менеджмент в сфере туризма. Повышение эффективности использования рыночных инструментов в сфере туризма; 1.26. Особенности развития предпринимательской деятельности в сфере туризма. Инфраструктурное обеспечение предпринимательской деятельности в туристском бизнесе; 1.28. Экономическая эффективность применения цифровых технологий в деятельности туристических компаний. Развитие электронного бизнеса в туризме; 1.29. Организационно-экономические основы развития регионального туризма; 1.30. Управление туристскими потоками с использованием цифровых логистических сервисов.

Личный вклад соискателя ученой степени в научные исследования. Все этапы выполнения исследовательской работы осуществлялись при непосредственном участии автора. Автор самостоятельно выбрал тему исследования, обосновал важность, цель и задачи исследования, разработал логический план выполнения диссертационного исследования. Также соискатель самостоятельно собрал материалы темы исследования, скомпилировал и обработал их. Соискатель в ТИЦ и ТИП представил методические рекомендации по совершенствованию механизмов информационного обеспечения организации туристических услуг и рекомендовал необходимость совершенствования механизмов информационного обеспечения по организации производства туристической продукции и управления туристической сферой Хатлонской области.

Утверждение и внедрение результатов диссертации. Основные положения и отдельные результаты исследований обсуждались на ряде семинаров, международных и республиканских научно-практических конференциях. Методические и практические рекомендации, основанные на диссертации, были использованы в качестве методического пособия в процессе преподавания на кафедре менеджмента и организации туризма факультета менеджмента и

управления туризма Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава.

Публикации по теме диссертации. По теме диссертации автором опубликовано 16 научных статей, в том числе 8 статей в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, рекомендаций и списка литературы. Общий объем диссертации составляет 180 страниц и включает 19 рисунков и диаграмм, 18 таблиц и 171 наименований литературы.

Во **введении** обосновывается актуальность темы диссертации, раскрывается уровень изученности вопросов, цель и задачи исследования, определяются научная новизна и практическая значимость работы, а также указываются объект и методы исследования.

В первой главе «**Теоретические основы организации туристических услуг**» рассмотрена роль туристической отрасли в экономической системе, туристические ресурсы и технологии производства туристической продукции и формирование информационных потоков уровня туристического назначения в условиях глобализации.

Во второй главе «**Анализ современного состояния развития туристической отрасли и ее информационного обеспечения**» рассмотрен экономический и социальный потенциал туризма в регионах республики и его информационные показатели, дана оценка основных показателей тенденций и экономического развития. Проанализированы и раскрыты механизмы развития туризма в республике, а также проведена оценка современного состояния инфраструктуры информационной среды туристической отрасли в регионах республики.

В третьей главе «**Основные направления совершенствования информационного обеспечения туристической отрасли регионов Таджикистана**» рассмотрены пути ввода туристических центров регионов республики в международное информационно-туристическое пространство, обоснование предложения о создании туристического информационного центра «Бохтар», основные направления совершенствования организационно-экономической структуры деятельности туристического информационного центра (на примере туристического комплекса «Бохтар»).

В **заключении** подводятся итоги, даются конкретные рекомендации и предложения по решению проблем, рассмотренных в диссертации.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

В **первой** главе диссертации в рамках исследования теоретических основ организации туристических услуг автор особое внимание акцентирует на вопросах определения роли туристической отрасли в экономической системе, и подчеркивает, что информационное обеспечения организации туристических услуг Республикой Таджикистан сталкивается ряд проблемами, связанных с организацией современной туристической индустрии. Соискатель обосновал рост роли туризма благодаря наличию информации об уникальных природных и рекреационных ресурсах и богатого историко-культурного наследия страны и определил его как важный фактор развития туризма в стране.

Автор опираясь на важность туристического потенциала страны считает, что информация об уникальных природных и рекреационных ресурсах и богатого историко-культурного наследия страны в направлении активизации и дальнейшего развития рынка туристических услуг Республики Таджикистан как важного фактора, представляющего потенциал туризма, и обуславливает считать его одним из приоритетных направлений экономики страны.

По мнению автора, наряду с наличием научных исследований в направлении развития туризма в нашем государстве, существует и ряд факторов, нарушающих планомерное развитие туристической сферы в стране, которые остаются не полностью изучены, в частности: несостоятельность инфраструктуры туристической сферы, физический и моральный износ частей существующей материальной базы, недоступность альтернативных видов воздушного транспорта; проблемы привлечения инвестиций в направлении развития туристической отрасли страны для развития туристической инфраструктуры; слабое развитие средств рекламы туристических возможностей страны за рубежом; несоответствие качества услуг по сравнению с развитыми странами в этой сфере; несоответствие цен в гостиницах качеству обслуживания и т.д.

В контексте исследования факторов, влияющих на развитие отрасли, подчеркивается, что кадровое обеспечение является одним из важных факторов, влияющих на развитие туризма, а уровень развития отрасли определяется профессионализмом, знаниями и способностями специалистов отрасли. Сосредоточившись на вклад современных специалистов в развитие туристической отрасли страны, автор придерживается мнения, что подготовить специалистов в туристической отрасли труднее, чем в других отраслях, поскольку они, помимо наличия достаточного количества знания о своей сфере деятельности, должны также обладать знаниями о науках, иметь подробные и полные знания по истории, культурологии, географии, этнографии, литературе, языку, религии, обрядам, традициям, а также знать несколько иностранных языков и профессионально использовать современные информационные технологии.

В диссертации природные ресурсы определяются как один из главных факторов и надежная основа использования рекреации и туризма в том или ином регионе страны, и обосновывается, что их фактическое использование через факторы природных условий имеет существенное влияние на формирование и развитие рекреационных комплексов.

По мнению автора, туристические ресурсы – это характеристики природной среды, а их изучение – проявление деятельности человека, природных, исторических и социокультурных объектов, которые рассматриваются как предмет внимания туристов, мотивируют их к путешествиям, а также имеют возможность удовлетворения их потребностей в восстановлении и развитии физических, эмоциональных и интеллектуальных сил. Ресурсом служат не только ландшафт или историческое место, но и мир, чистый воздух, гостеприимство жителей, доступ к развлечениям и т.д. Автор определяет сущность туристических ресурсов как основу формирования туристического продукта и классифицирует туристические ресурсы на основе официальных данных, приведенные в экономической литературе (табл. 1).

Таблица 1 – Классификация основных групп туристических ресурсов

№	Тип	Свойства
1	Рекреационные туристические ресурсы	По своим свойствам, в том числе уникальности, исторической или художественной ценности, своеобразию, эстетической привлекательности, географические компоненты окружающей среды и объекты антропогенной деятельности могут быть использованы для организации различных видов рекреационной деятельности.
2	Природные	Прекрасный природный ландшафт, климатические лечебные особенности леса, поверхности воды, а также рекреационные особенности горных и равнинных ландшафтов, заповедные зоны.
3	Исторические и культурные ресурсы	Исторические и культурные памятники, имеющие социальную и просветительскую ценность, могут использоваться для удовлетворения духовных потребностей населения. К историко-культурным ресурсам относятся исторические памятники, археология, архитектура, предметы материальной культуры (орудия труда, предметы быта, ремесленные изделия, одежда, национальная посуда), элементы духовной культуры (изобразительное искусство, фольклор, народные традиции, верования и т. д.), монументальные произведения искусства, этнографические особенности территории.
4	Социально-экономические ресурсы	Географическое положение, транспортная доступность территории, уровень экономического развития, бытовое обслуживание населения, трудовые ресурсы и т.д. К ним относятся: материальное производство, потребности туризма, объекты инфраструктуры, а также люди, которые работают в сфере туризма или участвуют в организации и обслуживании туристической деятельности.

Составлено автором

В диссертации были исследованы основные свойства туристических ресурсов, а при классификации туристических ресурсов классификация польского экономиста М. Трауси (1963) и французского экономиста П. Дефера (1972) автором считается наиболее популярной, положенной в основу классификации М. Трауси лежит разделение туристических ресурсов на *созданные человеческим трудом и созданные непосредственно*. Также, исходя из характера туристических ресурсов, автор группирует их на прямые и косвенные виды и представляет их как национальное богатство.

В контексте изучения научных исследований отечественных и зарубежных учёных, в зависимости от конкретных характеристик и особенностей туристических ресурсов автор добавил, что эффективность туристической деятельности возможна при адекватной оценке совокупности туристических ресурсов. Кроме того, по его мнению, сущность туристических ресурсов состоит в том, что они являются основой формирования турпродукта, а его представлением в общих туристических ресурсах является все, что используется в определенной сфере для организации туристической деятельности и привлечение иностранных туристов. Производство туристической продукции основано на использовании туристических ресурсов и требует соответствующих технологий производства.

Любое современное производство требует одновременного присутствия некоторых факторов, средств и технологий, то есть производство туристической продукции возможно только при наличии трех основных факторов - тури-

стических ресурсов, капитала и трудовых ресурсов. Качество туристических ресурсов как фактора производства туристической продукции определяется двумя основными характеристиками, а именно их популярностью и доступностью.

По мнению автора, развитие туристической отрасли тесно связано с организацией, внедрением и совершенствованием нормативно-правовой базы как основы законодательства отрасли. Положения статей 12, 37, 38 Конституции Республики Таджикистан имеют особое значение в развитии туристической отрасли, что другие законы, касающиеся данной отрасли берут из нее начало, а также законодательная система отрасли адаптирована к данной Конституции.

В контексте изучения нормативно-правовых документов и других документов, связанных с развитием туризма в стране, рассматривались вопросы, связанные с расширением взаимовыгодного сотрудничества с зарубежными странами в направлении усиления деятельности туристических компаний страны.

Оценка состояния туризма в Республике Таджикистан показывает, что наряду с традиционными видами туризма (альпинизм, горноспортивный, экологический, познавательный), также конгрессный и деловой туризм имеет определенное развитие и приоритетность.

В ходе исследования туристические ресурсы были определены как важный фактор производства туристической продукции, а в ее интеграции были исследованы другие факторы, связанные с производством туристической продукции, и три основных компонента - инфраструктура, надстройка туристической отрасли и информационное пространство – считались частью средства производства туристической продукции. Все элементы инфраструктур и субструктур связанных друг с другом обеспечивают необходимость функционирования эффективной туристической отрасли, а виды связей между отдельными элементами субструктур и инфраструктуры условно можно разделить на прямые и косвенные.

На основе исследования сущности и функций органов государственного управления определено, что деятельность органов государственного управления представляет собой совокупность взаимосвязанных действий, направленных на выполнение возложенных на них организационно-управленческих задач, то есть речь идет о специальных операционных системах, которые определяют использование реализуемых операций ежемесячно проводимых в рамках компетенции соответствующих госорганов. Здесь операционная деятельность может быть направлена как на достижение стратегических целей, так и на решение задач более низкого уровня по времени, и последовательности действий юридических и физических лиц. Для осуществления управленческой деятельности в сфере туризма необходим комплекс организационных, методических, технических инструментов, обеспечение информационными и аналитическими технологиями.

Автор представил информационно-аналитические технологии (ИАТ) как совокупность методов сбора и обработки информации, в которой

туристические объекты, методы диагностики, анализа и синтеза, а также оценки последствий принятия различных решений выступают в качестве объекта воздействия. Понимание сути поддержки принятия решений ИАТ требует разработки некоторых моделей принятия решений, основные элементы которые представлены на рисунке 1.

Разработана автором

Рисунок 1. – Элементы модели принятия решений по ИАТ

Структура приведённого выше рисунка свидетельствует о том что такие модели могут опираться на системном подходе, что означает фактическую взаимозависимость между всеми элементами рисунка. Как показывают исследования, системы поддержки принятия решений позволяют решать сложные прикладные задачи, связанные с информационным обеспечением технологического процесса производства и предложения туристических продуктов.

В диссертации информационное пространство представлено как средство производства турпродукта, совокупность средств и методов передачи туристической или деловой информации на дальние расстояния, что составляет основу индустриального развития сферы. Кроме того, производство туристического продукта – это процесс создания комплекса туристических услуг, и оно происходит на основе факторов производства посредством технологий, используемых туристами. По мнению автора, технологии производства туристической продукции на индустриальной основе представляют собой совокупность знаний, опыта и методов, заложенных в систему и алгоритм, и представляют собой творчество, основанное на конкретной возможности.

Кроме того, автор охарактеризовал ситуационные центры как эффективную форму информационно-аналитических систем, содержащих инструменты, которые используются как средство поддержки деятельности субъектов туризма. Ситуационный центр определяется как специальный программно-технический и информационный комплекс, использующий современные технологии визуального представления информации, средства моделирования и анализа сложившейся ситуации, обеспечивающий решение большого круга вопросов анализа состояния макроэкономических и региональных процессов.

Во второй главе с целью определения современного состояния развития туристической отрасли и ее информационного обеспечения в Республике Таджикистан оценивается туристический потенциал страны, предпосылки развития и состояние информационной среды ее туристической отрасли. По мнению автора, развитие туристической отрасли в республике является свидетельством внимания правительства страны и создания условий, соответствующих содержанию и целям туризма.

Исследование показывает, что в целях принятия необходимых мер по увеличению влияния Таджикистана в мировом масштабе и расширению межгосударственного сотрудничества, с июня 2005 года Республика Таджикистан снизила цены на визы для иностранных граждан на 20% и на туристические визы на 50% в зависимости от количества групп. Как видно из цифр рисунка 2, количество туристических компаний на территории Республики Таджикистан растет, то есть их количество увеличилось с 82 в 2015 году до 235 в 2021 году, или в 2,86 раза.

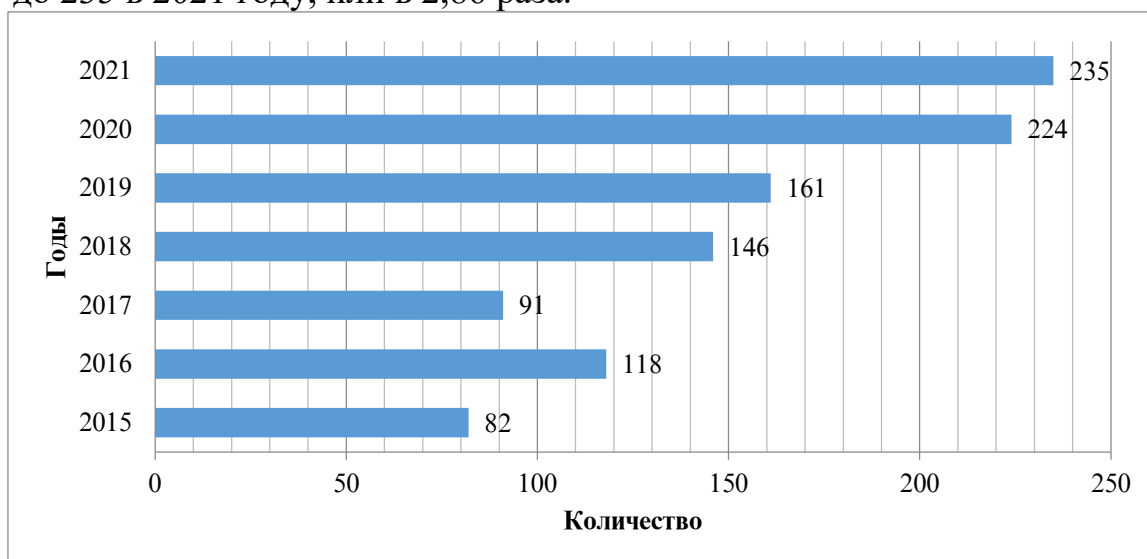

Рисунок 2 - Количество действующих туристических компаний в регионах Республики Таджикистан, единица⁵

Также оценка процесса реализации стратегических программ, направленных на развитие туристической сферы и всесторонняя поддержка Правительства Республики Таджикистан показывает, что туристический сектор страны в международной туристической сети нашел возможность достичь

⁵ Статистический ежегодник Республики Таджикистан. Статистический сборник. – Душанбе, 2022. – С. 179-180.

реальных результатов, и показатели активности отрасли растут с каждым годом, реальным подтверждением которого является увеличение числа туристических компаний в стране и рост числа туристов, посещающих страну (табл. 2).

Таблица 2 – Визиты туристов в Республику Таджикистан на период 2000-2021 годов

№	Год	Количество посетивших туристов, чел.	Рост по сравнению с прошлым годом, раз
1.	2000	7673	1,7
2.	2001	5200	0,7
3.	2002	6314	1,2
4.	2003	18872	3,0
5.	2007	35000	1,9
6.	2010	160000	4,6
7.	2011	183000	1,1
8.	2012	245000	1,3
9.	2013	207000	0,8
10.	2014	213265	1,0
11.	2015	413834	1,9
12.	2016	344000	0,8
13.	2017	431000	1,3
14.	2018	1035000	2,4
15.	2019	1257000	1,2
16.	2020	350600	0,3
17.	2021	296300	0,8

Источник: составлено автором на основе: Таджикистан: 30 лет государственной независимости. Статистический сборник.- Душанбе, 2021.- С. 290; Статистический ежегодник Республики Таджикистан. Статистический сборник. – Душанбе, 2022. – С. 184.

Как видно из данных таблицы 2, по сравнению с предыдущими годами количество туристов, посещающих республику, увеличивается, то есть этот показатель увеличился с 7673 человек в 1996 году до 1257000 человек в 2019 году, или в 163,8 раза. Стоит отметить, что положительные факторы, влияющие на развитие туристической отрасли, в том числе достижение мира и национального единства, политической стабильности в стране, успешные экономические реформы в стране и т.д., привели к увеличению количества визитов отечественных и иностранных туристов. Однако из-за воздействия внешнего фактора пандемии Covid-19 в начале 2020 года оказало негативное влияние на туристическую отрасль во всех странах мира, в том числе и в Республике Таджикистан. Таким образом, в 2021 году количество туристов, посетивших республику, составило 296,3 тысяч человек, что снизилось в 4,2 раза по сравнению с 2019 годом.

Анализ статистических данных показывает, что в настоящее время более 53,3% от общего количества туристов в стране приходится на выездной туризм, а 46,7% - на въездной туризм.

В настоящее время восстановлено более 65% санаторно-курортных учреждений и туристических объектов страны, построено около 35 частных территорий для обеспечения отдыха и лечения граждан Таджикистана, трудоустройства и привлечения внутренних инвестиций в вышеуказанные

инфраструктуры способствуют появлением существенных условий. Сегодня, как и прежде, одним из видов туризма рассматривается организация поездок граждан республики за границу, как на отдых и лечение, так и в деловых целях, последняя из которых имеет тенденцию к снижению. Если объем туристско-экскурсионных услуг, оказанных туристическими компаниями на республиканском уровне, составляет 3008557 сомони, то в Хатлонской области этот показатель равен 699591 сомони. В анализируемый период для всех туристических компаний Хатлонской области вопрос оформления виз для туристов за рубежом находится в сложной ситуации, а результаты деятельности более 50% туристических компаний равны нулю.

Автор подчеркивает, что культура и традиция являются основными базами процесса развития, а ее сохранение ведет к национальной независимости, автономии и самосознанию, а также для приобретения уровня культурного развития на рынке туристической отрасли, культурно-традиционных элементов и факторов можно использовать со средствами распространяющей информации, ведь успех развития туристической отрасли зависит не только от материально-технической базы, соответствующей принятым стандартам и требованиям, но и от культуры и национальной традиции. Поэтому для привлечения туристов необходимо подготовить определенный разработанный план, разработать культурные мероприятия и специальные программы, чтобы повысить интерес туристов. Целью привлечения иностранных туристов в страну, несмотря на наличие туристического потенциала страны, а также развитие промышленности, сельского хозяйства, образования, сферы услуг и т.д., в качестве основных направлений автор обозначил пути усиления процесса привлечения иностранных туристов в связи с другими сферами человеческой деятельности.

В ходе исследования автор уделил особое внимание роли и значению народных промыслов, изобразительного искусства и музыки, объектов культурного наследия и исторических памятников в развитии туристической сферы, и рассматривал их как важный элемент привлечения иностранных туристов. Кроме того, развитие промышленности страны, особенно гидроэлектростанций, рассматривается как элемент привлечения туристов и, развитию аграрного сектора также обоснована как ресурс туристической отрасли.

По мнению автора, одним из элементов туристической отрасли являются сферы рекреационного туризма, которые имеют важное значение в Республике Таджикистан в зависимости от ее регионов. Отмечается, что хотя природный и рекреационный потенциал республики, национальные традиции, особенности, менталитет и обычаи весьма привлекательны для иностранных туристов, однако уровень развития туризма в республике все еще не соответствует международному уровню, то есть в настоящее время туристическая отрасль ориентирована на развитие внутреннего экскурсионного туризма, а выездному и въездному туризму не уделяется должного внимания.

В рамках реализации Среднесрочной программы развития туризма в Республике Таджикистан и особого внимания Правительства республики,

развитие туристической отрасли приобретало стабильный характер, динамика ее основных показателей отличается ускорением темпов роста.

Согласно статистическим данным, общее количество иностранных граждан, въехавших в страну, по данным главного управления пограничных войск, увеличилось с 463 до 517,6 тыс. человек, то есть увеличилось в 1,12 раза. Число граждан, въехавших в страну в качестве туристов по данным главного управления пограничной службы, разное и за 2015-2019 годы увеличилось на 844 тысячи человек. В 2021 году этот показатель составляет 296,3 тыс. человек, что сократилось в 1,4 раза по сравнению с 2015 годом. В анализируемом периоде, несмотря на то, что количество туристических компаний увеличилось на 153, но из-за воздействия пандемии количество внутренних туристов, выехавших за границу через туристические компании, сократилось на 14 597 человек, или на 89,2%. При этом количество иностранных туристов, въехавших в Республику Таджикистан через туристические компании, сократилось на 69,1%. Благодаря развитию предпринимательства в сфере туризма сумма доходов от туристических услуг увеличилась на 3207,1 тыс. сомони или на 33,5%.

Анализ показывает, что в 2022 году количество иностранных туристов из стран дальнего зарубежья составило 57,8 тысяч, что на 8% больше, чем в 2021 году. Число туристов из стран СНГ в 2022 году составило 1094,1 тыс. человек, в 2021 году этот показатель составил 467,8 тыс. человек, а его прирост равен 623,3 тыс. человек.

Как видно из рисунка 3, если в 2021 году количество граждан, въехавших в Республику Таджикистан, составило 517,6 тысяч человек, то в 2022 году этот показатель увеличился до 1235,3 тысяч человек или в 2,4 раза. При этом становится ясно, что за анализируемый период количество выезда граждан Республики Таджикистан увеличилось в 2,3 раза.

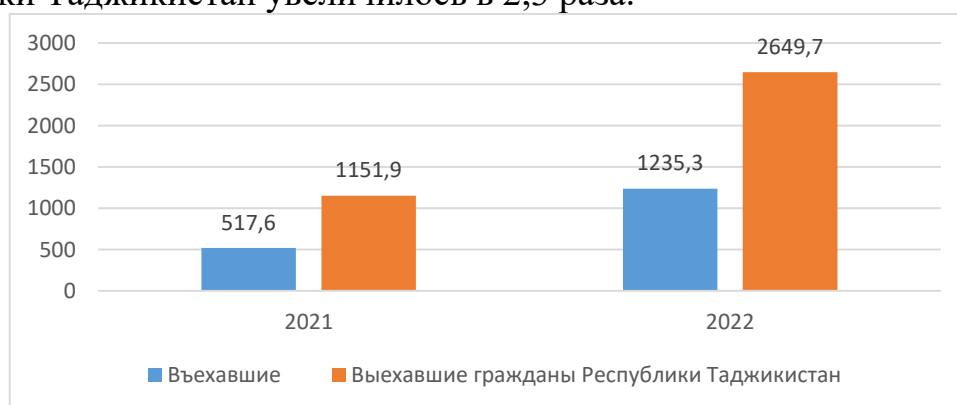

Рисунок 3. – Динамика въезда и выезда граждан⁶

Стоит отметить, что с окончанием эпидемии «Ковид-19» и восстановлением мировой экономики туристическая отрасль республики обрела тенденцию стабильного развития, а также объявление туризма, как приоритетного направления экономического развития страны становится актуальным, что на сегодняшний день в стране 287 туристических компаний

⁶ Статистический ежегодник Республики Таджикистан. Статистический сборник. – Душанбе, 2022. – С. 184-185.

ведут стабильную деятельность. С учетом действующих документов перемещение иностранных граждан и лиц без гражданства в Республику Таджикистан можно разделить на две группы: с визой и без визы. Также усилено сотрудничество на международном уровне с развитыми странами в сфере туризма, и с 2016 года с рядом стран подписано 9 соглашений о сотрудничестве в сфере туризма для развития отрасли, что указывает на приоритетность и развитие сектора.

Низкий уровень предпринимательских туристических предприятий автор считает связанным с отсутствием финансовых источников и инфраструктуры, и отмечает два неразделимых элемента в составе туристической отрасли: гостеприимство и инфраструктуру. По мнению автора, в настоящее время в республике одной из проблем, сдерживающих развитие туризма, является отсутствие широкого спектра анимационных мероприятий, и для решения этой проблемы необходима подготовка специалистов в зарубежных вузах, в связи с отсутствием опыта работы в данной сфере деятельности.

В диссертации отмечается, что рыночной экономике свойственны несовершенство и неопределенность, в том числе рынку туристических услуг, что в первую очередь оказывает влияние на процесс организации и предоставления туристических услуг и управления развитием туристической отрасли. С этой точки зрения процессы подготовки и эффективного принятия решений субъектами туристической сферы зависят от уровня информационной безопасности их деятельности.

Отмечается, что анализ и перспективы деятельности туристической отрасли, которая представляет собой взаимосвязанную социальную, экономическую и общественно-политическую сферу жизни и деятельности, невозможны на основе интуитивного воображения государства. Поэтому возрастает понимание роли и сущности информационного обеспечения и анализа организации технологических процессов создания туристических услуг и сферы туристического менеджмента, ведь встает задача развития информационной среды туризма. В связи с этим в диссертации обоснована, что информационная среда – это сфера деятельности, связанная с расширением, преобразованием и использованием информационных ресурсов в сфере туризма.

Автор на основе выяснения взаимосвязи между составными элементами информационной среды разделил ее на три основных элемента:

1. Развитие мобильной связи.
2. Почтовая служба.
3. Информационное пространство.

Среди основных элементов инфраструктуры экономики республики развитие мобильной связи выделено как один из элементов обеспечения развития информационного пространства и информационной индустрии страны и ее регионов, а по результатам исследования Com News Research (под названием «Рынок мобильной связи в странах СНГ») определено, что значительный рост базы абонентов мобильной связи в СНГ за последние три

года со стороны Узбекистана, Армении и Таджикистана соответственно составляет - 69,3%, 65,4% и 61,7% .

Анализ показывает, что большинство субъектов туристической сферы, расположенных во всех регионах страны и оказывающих услуги туристам, оснащены современными информационными технологиями. На данный момент в стране действуют 188 гостиниц, в том числе 34 в ГБАО-34, 56 в Согдийской области, 40 в Хатлонской области, 42 в городе Душанбе, 16 в РРП. В республике действуют 19 общежитий и мотелей, 40 санаториев, 3 туристические базы. Однако, по мнению автора, эти заведения до сих пор не отвечают требованиям международного стандарта туристических услуг.

В диссертации отмечается, что реализация условий эффективной организации туристического производства и услуг в условиях формирования полноценной информационной базы на основе использования современных информационных технологий и средств связи сталкивается не только с проблемами технической оснащенности инфраструктуры или нехватки кадров, но и препятствием, главным из которых являются нерешенные вопросы разработки и реализации информационных стратегий в туристической отрасли. Наиболее распространенными, принципиальными проблемами информационно-аналитической деятельности являются односторонность деятельности регионального отдела связи, отсутствие маркетингового центра и т.д. Поэтому, по мнению автора, для принятия обоснованных и эффективных управленческих решений, целью обеспечения устойчивого развития туризма в регионах республики, а также обеспечения информации и анализа управления хозяйствующими субъектами в сфере туризма, необходимо изучать и учитывать мнение туристов о важных направлениях развития туризма.

В **третьей главе** в целях определения основных направлений совершенствования информационного обеспечения туристической отрасли в регионах Таджикистана рассмотрены вопросы, связанные с путями привлечения туристических центров республики в международное информационно-туристическое пространство, исследовано и обсуждено обоснование предложения о создании туристическо-информационного центра Бохтар и основные направления совершенствования организационно-экономической структуры деятельности туристического информационного центра на примере Бохтарского туристического комплекса.

В диссертации особое внимание уделяется исследованию путей внедрения туристических центров регионов республики в мировое информационно-туристическое пространство, и на основе выделения некоторых общих характеристик, характерных для современных глобальных туристических центров, установлено, что современные туристические центры не могут существовать изолированно и их успешное существование должно обеспечиваться интеграцией в мировую туристическую инфраструктуру, а также, в условиях глобализации, одной из основных составляющих эффективного существования туристических центров является их присоединение к международному информационному пространству. С учетом

этих моментов система услуг или комплексных туристических продуктов туристического центра была разработана следующим образом (рис. 4).

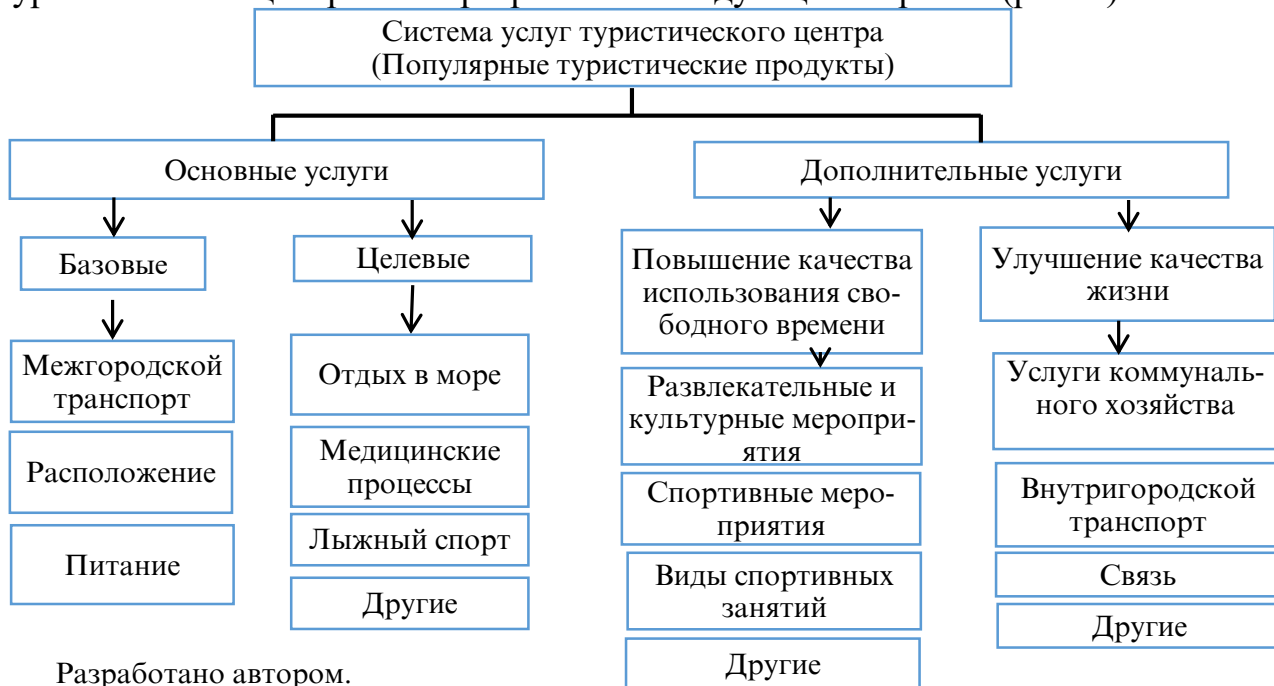

Рисунок 4 – Система обслуживания или комплексный туристический продукт туристического центра

По данным Всемирной туристической организации, в 2020 году ряд менее развитых в сфере туризма стран выделили большие деньги на продвижение своих национальных туристических продуктов на мировой рынок. При этом отмечается, что в 2021 году в Таджикистане привлечение прямых иностранных инвестиций в отрасли осуществлялось следующим образом: прямые инвестиции преимущественно в сферу туризма составляет – 28,5 млн. долларов США (или 8,3 процента) (рисунок 5).

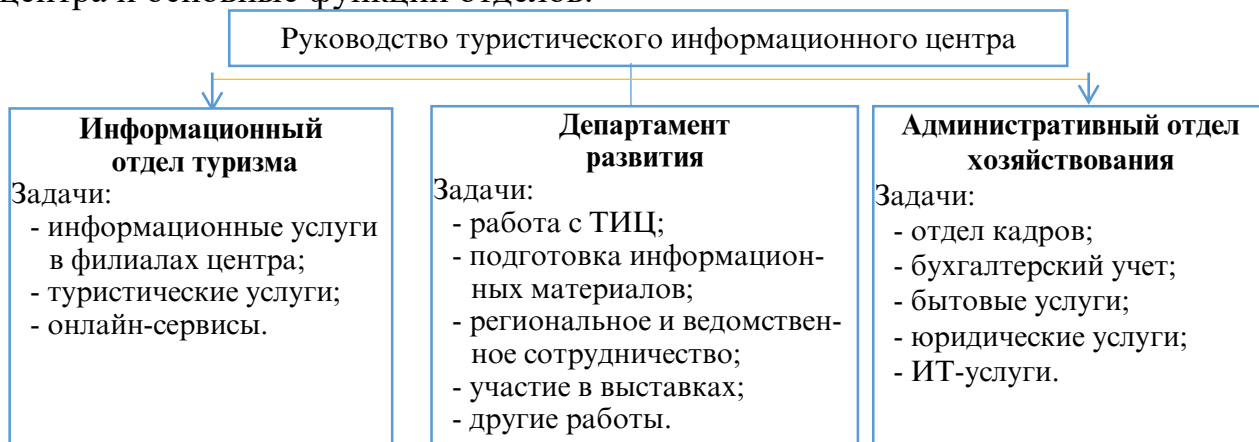
Рисунок 5 - Привлечение прямых иностранных инвестиций в отраслях в 2021 г.

В диссертации путем исследования состояние привлечения прямого иностранного капитала в регионы страны в 2020 и 2021 годах определено, что в

2021 году ввоз прямого иностранного капитала в большинстве направлялись в город Душанбе – 39,1% (млн. дол. США), Согдийскую область - 53,2% (182,0 млн. дол. США), Хатлонскую область - 5,1% (17,6 млн. дол. США), Горно-Бадахшанскую автономная область - 1,1% (3,7 млн. дол. США) и в РРП - 1,5% (5,0 млн. дол. США).

В результате исследования установлено, что годовой бюджет нашей страны на продвижение туристических продуктов в десять раз меньше, чем бюджет многих стран мира, а Республика Таджикистан слабо представлена на мировом туристическом рынке среди других стран, которые тратят большие денежные средства за право размещения своих туристических услуг. Поэтому, по мнению автора, в рамках работы по организации туристических центров проводится комплекс мероприятий по приему туристов на этих территориях, дальнейшему продвижению туристических продуктов этих центров на национальном и международном рынках, адаптации их к внутреннему и внешнему туристическому информационному пространству. Для этой цели в диссертации на основе опыта других стран предлагается использование различных инструментов, одним из которых являются так называемые Туристические информационные центры (ТИЦ) или Туристические офисы (ТО).

Путем изучения мирового опыта деятельности ТИЦ нами было разработано следующее определение: ТИЦ как некоммерческая структура, в основном действует на основе бюджетных средств и оно направлена на сбор информации о турпродуктах и сопутствующих услугах на определенной территории, что способствует обеспечением информирования туристов, оказанием помощи местным органам власти в области развития и координации турдеятельности, а также продвижением турпродуктов на национальном и международном уровнях. В организационной структуре ТИЦ автор рекомендовал разделить трех функциональных отделов: туристический информационный отдел, отдел развития и административный отдел. На рисунке 6 представлена типовая структура туристического информационного центра и основные функции отделов.

Разработана автором.

Рисунок 6 – Модельная структура туристическо-информационного центра.

В Таджикистане практика организации и использования ТИЦ для продвижения туристических направлений пока находится на стадии

становления и развития. Когда в условиях современного развития внутреннего туризма возникла необходимость повышения качества приема, туристических услуг и создания конкретной маркетинговой стратегии, ТИЦ была организована в разных регионах и городах страны. Основными центрами, которые могут стать туристическими информационными центрами мирового уровня, являются: Туристический центр города Душанбе, Туристический центр Худжанда, Туристический центр Бохтар, Туристический центр Хорог, Туристический центр Пенджикент.

Исследование показывает, что дальнейшее развитие работы ТИЦ способствует развитием турбизнеса в стране, но при этом необходимо усилить то, что эта структура в отдельности не может способствовать решению всех существующих проблем туристической отрасли. На самом деле отечественным туристическим центрам очень сложно сохранять свои конкурентные позиции при наличии различных иностранных туристических предложений. К причинам, существенно снижающим конкурентоспособность отечественных туристических центров, относятся: неполное оформление виз на территории республики для иностранных граждан, удорожание туристических услуг, низкий уровень развития туристической инфраструктуры, отсутствие логистики приема и обслуживания туристов, неразвитость дорожно-транспортной инфраструктуры в регионах страны, острая нехватка высококвалифицированных кадров и многое другое.

Участники туристического рынка вынуждены в максимально возможной степени решать свои проблемы самостоятельно. Одним из ярких примеров такой ситуации может стать город Бохтар – центр Хатлонской области. Город будет привлекателен для туристов только в том случае, если потенциальные посетители будут воспринимать его как единый многолетний туристский комплекс с развитой туристской инфраструктурой, направленной на получение и предоставление туристам качественных услуг, а не как отдельные и разрозненные туристские комплексы, которые ограничены возможностями и предложениями. Информация, представленная на официальных сайтах города Бохтара, носит поверхностный характер, а также на территории города Бохтар отсутствует городская структура, которая способствовала бы предоставлению туристам бесплатных информационных услуг по вопросам туризма и отдыха. В результате анализа текущей ситуации и проблем информационного обеспечения были выявлены следующие недостатки: отсутствие информационных центров для туристов и местных жителей; отсутствие единой базы данных по туристическим услугам и туристической инфраструктуре; плохой обмен между участниками туристического рынка; отсутствие общих инициатив развития; отсутствие систематического мониторинга уровня обслуживания.

По мнению автора, организационная деятельность ТИЦ является одним из механизмов, способствующий развитием турцентра на территории Бохтара. Автор представил структуру формирования и продвижения информационных потоков Бохтарской ТИЦ на основе изучения зарубежного опыта работы ТИЦ, а также современного состояния города.

Таким образом, вся рабочая деятельность МИС направлена на формирование и поддержание системы связей между внутренними участниками туристического рынка Бохтара, с целью их информационного сотрудничества, а также продвижения и доставки туристических продуктов до последнего потребителя. Фактически это станет основой формирования внутреннего информационного туристического пространства, что приведет к успешной реализации Долгосрочной программы развития туризма в Республике Таджикистан, а также развитию импортного и внутреннего туризма в территории Хатлонской области.

В диссертации обосновано, что информационные потоки не только обеспечивают связи между производителями туристических услуг, но и выступают в форме услуг и платежей.

Предполагается, что в будущем, по мере увеличения объемов услуг ТИЦ, узнаваемости и возможности повышения эффективности ее деятельности для местного бизнеса, доля финансирования ее работы из внебюджетных источников увеличится. При этом бюджетное финансирование не должно составлять менее 55% необходимых затрат, которые необходимы для обеспечения полноценной работы туристического информационного центра. По нашему мнению, такой способ организации работы ТИЦ позволяет собрать всю имеющуюся информацию о туристическом потенциале в базе данных единой организации, и должен повлиять на решение ряда важных вопросов туристического комплекса Бохтара, способствовать созданию информационного пространства внутригородского туризма.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основные научные результаты диссертации:

1. Роль туризма в дальнейшем развитии современной экономики Республики Таджикистан увеличивается, так как существование неповторимых природных ресурсов и богатого историко-культурного наследия страны в направлении возрождения и дальнейшего развития рынка туристического обслуживания на территории Республики Таджикистан, выступая как важный фактор, считается причиной становления одного из приоритетных направлений экономики страны. В связи с этим, Правительством Республики Таджикистан приняты необходимые меры по развитию сферы туризма страны.

2. Устойчивое развитие сферы туризма связано с его индустриальными изменениями, что требует соответствующих технологий производства, в частности, факторов, средств и современных технологий. Только в случае существования этих трёх частей становится возможным начало производства и предложений туристических услуг. Для обеспечения процесса производства необходимо скоординировать следующие части: необходимый объём компонентов производства, количественное выражение, организация процесса производства и дальнейшее увеличение продукции туризма; особенности и учёты факторов, средств и технологий производства; временное и пространственное единство-одновременное присутствие всех компонентов на ограниченном пространстве, также их использование в процессе производства; существование ответственных лиц по использованию факторов, средств и технологий производства; су-

ществование координационного центра для принятия решений в процессе производства.

3. Информационное поле (пространство), включает в себя комплекс средств и методов передачи туристических данных и составляет основу индустриального развития отрасли. Информация в настоящее время считается также производственным ресурсом, что при создании привлекательных туристических продуктов представляется как определённое корректирование действий, а также является единственным путём продвижения туристических продуктов на мировом рынке туризма. Туристическую информацию условно делят на входящую информацию, выражающую интересы зарубежного производителя продукции туризма, а также на выходящую информацию, отражающую интересы отечественного производителя продукции туризма. Для превращения в сравнительно эффективное средство производства продукции туризма информационное поле должно отвечать следующим требованиям: максимум мобильности и оперативной реагентивности; достоверность и предотвращение возможных препятствий в линии связи; различительный по охвату; доступность к большому количеству клиентов.

4. Следует отметить, что эффективными формами информационных, аналитических систем и их объединённых средств являются центры, используемые как средства поддержки деятельности субъектов туризма. Теоретически мы рассмотрели функцию и структуру такого комплекса на примере одного центра ситуации, учреждённого при Комитете туризма Правительства Республики Таджикистан или Министерства экономического развития и торговли Республики Таджикистан.

5. Ныне в республике туризм как прибыльная отрасль и как одно из основных направлений развития экономики Таджикистана, отражает историю, культуру и национальные традиции. В рамках осуществления цели «Год развития туризма и народных ремесел» для обеспечения развития туризма создаётся туристическая инфраструктура привлекательная для туристов.

6. Ресурсы туризма приобретают популярность тогда, когда общественность получит всё большую информацию о них. В настоящее время в стране налажены следующие пути распространения информационных ресурсов в сфере туризма: информационные и телекоммуникационные сети, публикации в СМИ; публикация материалов; передвижные средства информации посредством компьютера. На этой основе информационная среда сферы туризма – это комплекс объектов и субъектов, осуществляющие такую деятельность. Производство – это разделение, превращение и использование информации в сфере туризма, включает в себя процессы разработки и использования информационных систем, информационные технологии и средства поддержки, средства и механизмы информационной безопасности.

II. Рекомендации по практическому применению результатов исследования:

1. Туристические центры независимо от своих многочисленных различий, имеют свойства присущие современным мировым туристическим центрам;

усвоение территории с природным, культурным наследием и другими привлекательными туристическими ресурсами, известными во всем мире; развитие инфраструктуры автомобильного транспорта; организация приёма и прибытия туристов в соответствии с международными стандартами (размещение, обеспечение пищей, отдых, безопасность и другие); развитие общегородской и коммунальной инфраструктуры; соблюдение международных экологических норм и стандартов (в частности, экологически чистые технологии, экологический мониторинг и другие); ценовая и неценовая конкурентоспособность и др.

2. Предложено учреждение таких основных центров, как Туристический центр города Душанбе; Туристический центр Ходжента; Туристический центр Бохтара; Туристический центр Хорога; Туристический центр Пенджикента, которые в стране могут превратиться в информационные туристические центры мирового уровня.

3. Для эффективной деятельности Туристического центра важную роль играет восприятие значимости ТИЦ. Данный центр можно трактовать как информационно-коммуникационную систему, целью которой является обеспечение информационного взаимодействия между отечественными и зарубежными участниками туристического рынка, формирование туристических продуктов, а также обмен и доставка информации потребителю. В этом ключе организация ТИЦ или ТО является целесообразной. Их структура включает в себя системную деятельность трёх функциональных отделов: информационный туристический отдел; отдел развития, административный отдел.

4. В Бохтаре на основе зарубежного опыта ТИЦ можно создать туристический комплекс, который должен охватить туристические объекты, расположенные вблизи городов и районов. Работа ТИЦ на территории города будет способствовать реализации Программы развития туризма на долгосрочную перспективу и обеспечению устойчивого развития туристического бизнеса, дальнейшей организации туристического центра мирового уровня. На основе целей ТИЦ, а также существующих проблем сферы туризма основные задачи предложенной структуры излагаются следующим образом: приём и информационное обслуживание туристов, гостей и жителей страны; продвижение туристического обслуживания на внутреннем и международном рынках; помощь в подготовке и проведении различных мероприятий; помощь в обеспечении сотрудничества между участниками туристического рынка; помощь местным органам в развитии и координации туристической деятельности и др.

5. Хотя структура туризма особо не отличается от организации деятельности других отраслей экономики, но здесь наблюдается одна важная особенность информация является соединительным центром, удерживающим различных производителей внутри туристической промышленности. ТИЦ даёт возможность наладить интеграцию в туризме, которая для расширения влиятельных регионов подразумевает объединения нескольких туристических регионов. Интеграция в туризме – это единая система различных регионов, которая служит для развития туристического конгломерата. Интеграция также будет способствовать удовлетворению интересов туристов и туристических фирм.

Таким образом, создание ТИЦ, а также реализация других вышеуказанных мер способствует развитию сферы туризма в Хатлонской области. Только в случае осуществления упомянутых предложений может увеличиваться прибытие туристов в регион.

ПУБЛИКАЦИИ АВТОРА ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

Статьи в рецензируемых журналах:

[1-М].Наимзода Н.Қ. Имконоти сайёҳӣ ва раванди таҳаввули он дар Тоҷикистон. / Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. – Душанбе, 2021. - № 4/2 (39). – С. 123-131. – ISSN 2308-054X.

[2-М].Наимзода Н.Қ. Муаммоҳои идоракунии ҳолати хизматрасонии сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Н.Қ. Наимзода., У.М. Воҳидов // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2021. - № 1/4 (92). – С.206-212. – ISSN 2663-5534.

[3-М].Наимзода Н.Қ. Тамоюлҳои рушди туризм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2022. - № 1-2 (98). – С. 304-311. – ISSN 2663-5534.

[4-М].Наимзода Н.Қ. Иқтидори сайёҳии ҷумҳурӣ ва раванди инкишофи соҳаи туризм. / Ҳ.У.Умаров., Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2022. - № 1-2 (98). – С. 311-317. – ISSN 2663-5534.

[5-М].Наимзода Н.Қ. Асосноккунии пешниҳоди таъсиси маркази иттилоотии сайёҳии Бохтар. // Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2022. - № 1/4 (104). – С.197-201. – ISSN 2663-5534.

[6-М].Наимзода Н.Қ. Иттилоотикунони тичорати байналмилалӣ меҳмонхонаҳо дар шароити рушди сайёҳӣ. // Ҳ. У. Умаров. Н.Қ. Наимзода// Маҷаллаи илмию-сиёсии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Идоракунии давлатӣ” № 4/2 (59), –Душанбе, 2022. – С. 33-42. –ISSN 2664-0651 (Print). –ISSN 2709-8567 (Online).

[7-М].Наимзода Н.Қ. Асосҳои таҳқиқи рушди бозори хизматрасонии сайёҳӣ дар низоми муносибатҳои иқтисодӣ. // Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2023. - № 1/1 (107). – С.267-273. – ISSN 2663-5534.

[8-М].Наимзода Н.Қ. Системаҳои иттилоотию ҷустуҷӯ ва ҷойбандкунии ширкатҳои сайёҳӣ. // Н.Қ. Наимзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2023. - № 1/2 (107). – ISSN 2663-5534.

В других изданиях:

[9-М].Наимов Н.Қ. Имкониятҳои технологияи иттилоотӣ коммуникатсионӣ ва ҳалли мушкилотҳо барои рушди соҳаи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Р. Шоҳсанамӣ., З.Латифов., Н.Қ.Наимов. Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Мушкилоти мубрами таълими фанҳои риёзӣ ва табиӣ дар низоми таҳсилоти кредитӣ». Бохтар-2018. –С. 267-270.

[10-М].Наимов Н.Қ. Сайёҳӣ ва истифодаи технологияҳои информатсионӣ // Н.Қ.Наимов.// Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалии «Истифодаи маводи кишваршиносӣ ҳамчун воситаи тарбияи ифтихори миллӣ ва ватандӯстӣ зимни таҳқиқ ва омӯзиши фанҳои таълимии муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ». Бохтар-2018. –С. 26-28.

[11-М].Наимзода Н.Қ. Маҳсули хизматрасониҳои информатсионӣ дар фаъолияти сайёҳӣ // Н. Қ. Наимзода.// Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами математика дар замони муосир: дурнамо ва ҳалли онҳо» бахшида ба 80-солагии доктори илмҳои физика ва математика, профессор, шодравон Раҳмат Акбаров. – Кӯлоб, 2019.-С. 279-282.

[12-М]. Наимзода Н.Қ. Мукамалгардонии истифодаи иқтидорҳои туристӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Н.У. Ализода. Н.Қ., Наимзода. Маводи Конф. илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Самтҳои муосири татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар рақамикунонии таҳсилот, илм ва истеҳсолоти саноатӣ». Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон Донишкадаи сайёҳӣ, соҳибкорӣ ва хизмат, (27.11.2021) Душанбе-2021. – С. 409-411.

[13-М].Наимзода Н.Қ. Рушди сайёҳӣ ва хунаҳои мардумӣ-самти афзалиятнок// Н.Қ. Наимзода., Г. Раҳимова, Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Самтҳои муосири татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар рақамикунонии таҳсилот, илм ва истеҳсолоти саноатӣ». Вазорати санот ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон Донишкадаи сайёҳӣ, соҳибкорӣ ва хизмат, (27-уми ноябри соли 2021) Душанбе-2021. – С. 148-151.

[14-М]. Наимзода Н.Қ. Ташаккули чараҳои иттилоотии сатҳи табиноти барномавии сайёҳӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ // Н.Қ Наимзода Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба эълонгардидани солҳои 2020-2040 «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» дар мавзӯи: Масъалаҳои мубрами илмҳои табиӣ, дақиқ, риёзӣ вв техникӣ дар рушди саноати кишвар. – Бӯстон, 2022. - С. 396-397,

[15-М].Наимзода Н.Қ. Тенденции развития туризма в Республике Таджикистан //Н.Қ Наимзода «III-е Международное книжное издание стран Содружества Независимых Государств «ЛУЧШИЙ ПЕДАГОГ-2022». Том 8. г. Астана, Казахстан, 2022. - С.13-14.

[16-М]. Наимзода Н.Қ. Омӯзиши усулҳои менеҷменти сайёҳӣ дар шароити муосир // Н.Қ. Наимзода Материалы V Международной научно - практической конференции «НАУКА и ТЕХНОЛОГИИ». Алматы, Казахстан, 2022. – С. 48-55.

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Наимзода Насимҷон Қудратулло дар мавзӯи “Такмили таъминоти иттилоотии ташкили хизматрасониҳои сайёҳӣ (дар асоси маводҳои вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон)” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.04 – Иқтисодиёти соҳавӣ (08.00.04.06 - Иқтисодиёти соҳаи сайёҳӣ)

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ аз коркарди муносибати методӣ ва такмили механизмҳои таъмини иттилоотии ташкили чараёнҳои амалиётҳои хизматрасонии сайёҳӣ ва ташаккули марказҳои иттилоотии сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Фарзияи таҳқиқот аз он иборат аст, ки дар сохтори истеҳсоли маҳсулот ва хизматрасониҳои сайёҳӣ иттилоот захираи асосии истеҳсолӣ буда, тичоратикунонии хизматрасониҳои сайёҳӣ дар бозори дохиливу беруна аз сатҳи таъминоти иттилоотӣ, рақамикунонии ташкилу идоракунии равандҳои истеҳсолу хизматрасониҳои сайёҳӣ вобастагӣ дорад.

Дар диссертатсия моҳияти неъматҳои муҳимми ҷамъиятӣ ҳамчун объекти иқтисодиёти бахши сайёҳии Тоҷикистон ва муносибатҳои марбут ба таъминоти иттилоотии равандҳои ташкили таблиғи маҳсулоти сайёҳӣ дар вилояти Хатлон баррасӣ гардидаанд. Дар рафти таҳқиқот усулҳои омӯрӣ, таҳлили муқоисавӣ, мантиқӣ-назариявӣ, мушоҳидаҳо ва таҳлили динамикаи ҳодисаҳо истифода карда шудаанд.

Муаллиф хусусият, вазифаҳо ва саҳми сайёҳиро дар иқтисодиёти кишвар дар робита ба шарҳи мафҳумҳои «иқтисодиёти сайёҳӣ», «маҳсулот ва хизматрасониҳои сайёҳӣ» муайян намудааст. Технологияҳои истеҳсоли маҳсулоти сайёҳиро дида баромада, дар асоси таснифоти захираҳои сайёҳӣ ба арзёбии тамоюлу қонуниятҳои рушди соҳаи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тавачҷуҳ зоҳир намудааст. Дар ин замина тамоюли рушди онҳоро дар таркиби маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ муайян намудааст.

Тавсияҳо доир ба бунёди сохтори чорсатҳаи МИС ва муайян намудани таъиноти амалии ҳар як сатҳи алоҳида асоснок гардида, ҷиҳатҳои концептуалии ташаккули сохтори ташкилию иқтисодии идоракунии марказҳои иттилоотии сайёҳӣ дар минтақаҳои сайёҳии вилояти Хатлон, инчунин дар заминаи чараёнҳои иттилоотӣ ташаккули сатҳи минтақавии сайёҳӣ, баҳри рушди сайёҳии дохилӣ ва берунӣ коркард ва пешниҳод гардидааст.

Натиҷаҳои дар диссертатсия ба дастомадаро дар фаъолияти марказҳои иттилоотии сайёҳӣ дар вилояти Хатлон мавриди истифодабарӣ қарор додан мумкин аст.

Калидвожаҳо: хизматрасониҳои сайёҳӣ, таъмини иттилоотии сайёҳӣ, бозорҳои сайёҳӣ, маркази иттилоотии сайёҳӣ, фазои иттилоотии сайёҳӣ, минтақаҳои сайёҳӣ, иқтисодиёти сайёҳӣ, таблиғи маҳсулоти сайёҳӣ, маҳсулоти сайёҳӣ, субъектҳои соҳаи сайёҳӣ, захираҳои сайёҳӣ, сайёҳии дохилӣ ва берунӣ.

АННОТАЦИЯ

на автореферат диссертации Наимзоды Насимджон Кудратулло на тему «Совершенствование информационного обеспечения организации туристических услуг (на основе материалов Хатлонской области Республики Таджикистан)» на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – Отраслевая экономика (08.00.04.06 – Экономика сферы туризма)

Целью диссертационного исследования является разработка методического подхода и совершенствование механизмов информационного обеспечения организации процессов деятельности туристических услуг и формирования туристических информационных центров Республики Таджикистан.

Гипотеза исследования заключается в том, что в структуре производства туристических продуктов и услуг информация является основным производственным ресурсом, а коммерциализация туристических услуг на внутреннем и внешнем рынке зависит от уровня информационного обеспечения, цифровизации организации и управление процессами туристического производства и оказания услуг.

В диссертации рассмотрена сущность важных общественных благ как объекта экономики туристического сектора Таджикистана и отношения, связанные с информационным обеспечением процессов организации продвижения туристической продукции в Хатлонской области. В ходе исследования использовались статистические методы, сравнительный анализ, логико-теоретический анализ, наблюдений и анализ динамики событий.

Автор определил сущности, функций, вклада туризма в экономику страны в связи с разъяснением понятий «туристский потенциал», «туристские продукты и услуги». Он рассмотрел технологии производства туристической продукции и уделил внимание оценке тенденций и закономерностей развития туристической сферы в Республике Таджикистан на основе классификации туристических ресурсов. В этом контексте показана тенденция их развития в составе совокупного внутреннего продукта.

Обоснованы рекомендации по созданию четырехуровневой структуры ТИС и определению практического назначения каждого уровня, концептуальные аспекты формирования организационно-экономической структуры управления туристическими информационными центрами в туристических зонах Хатлонская область, а также на основе информационных потоков, разработаны и представлены формирование регионального уровня туризма, в целях развития внутреннего и внешнего туризма.

Результаты, полученные в диссертации, могут быть использованы в деятельности туристско-информационных центров Хатлонской области.

Ключевые слова: туристические услуги, туристическое информационное обеспечение, туристические рынки, туристский информационный центр, туристское информационное пространство, туристические территории, туристский потенциал, продвижение туристических продуктов, туристические продукты, субъекты туристической отрасли, туристические ресурсы, внутренний и внешний туризм.

ANNOTATION

on the abstract of the dissertation of Naimzoda Nasimjon Qudratullo on the topic “Improving the information support for the organization of tourism services (based on materials from the Khatlon region of the Republic of Tajikistan)” for the degree of candidate of economic sciences in the specialty 08.00.04 - Industrial economics (08.00.04.06 - Economics tourism)

The purpose of the dissertation research is to develop a methodological approach and improve the mechanisms of information support for organizing the processes of tourism services and the formation of tourism information centers of the Republic of Tajikistan.

The hypothesis of the study is that in the structure of the production of tourism products and services, information is the main production resource, and the commercialization of tourism services in the domestic and foreign markets depends on the level of information support, digitalization of the organization and management of the processes of tourism production and provision of services.

The thesis considers the essence of important public goods as an object of the economy of the tourism sector of Tajikistan and the relations associated with information support for the processes of organizing the promotion of tourism products in the Khatlon region. During the study, statistical methods, comparative analysis, logical-theoretical analysis, observations and analysis of the dynamics of events were used.

The author defined the essence, functions, contribution of tourism to the country's economy in connection with the clarification of the concepts of "tourist potential", "tourist products and services". He reviewed the technologies for the production of tourism products and paid attention to the assessment of trends and patterns in the development of the tourism sector in the Republic of Tajikistan based on the classification of tourism resources. In this context, the trend of their development as part of the total domestic product is shown.

The recommendations on the creation of a four-level structure of the TIS and the determination of the practical purpose of each level, the conceptual aspects of the formation of the organizational and economic structure of the management of tourist information centers in the tourist areas of the Khatlon region, as well as on the basis of information flows, have been developed and presented the formation of a regional level of tourism, in order to develop the internal and external tourism.

The results obtained in the dissertation can be used in the activities of the tourist information centers of the Khatlon region.

Key words: tourism services, tourism information support, tourism markets, tourism information center, tourism information space, tourism territories, tourism potential, promotion of tourism products, tourism products, tourism industry entities, tourism resources, domestic and foreign tourism.